

ЛЕМКІВЩИНА LEMKIVSHCHUNA

РІК XVII, Ч. 4

ЗИМА — 1996 — WINTER

VOL. XVII, No. 4

НАША ЦІЛЬ: ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ
У ВІПНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

OUR MOTTO: THE UNITY OF UKRAINIAN ETHNOGRAPHIC TERRITORY IN
A FREE UKRAINIAN STATE

ЛЕМКІВЩИНА

LEMKIVSHCHYNA

ВИДАЄ ОРГАНІЗАЦІЯ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ В АМЕРИЦІ / PUBLISHED BY ODLWU, INC.

PIK XVII, Ч. 4

ЗИМА — 1996 — WINTER

VOL. XVII, No. 4

ЗМІСТ

В. Голубець: Свят Вечір	1
С. Б.: Щедрівки	2
<i>По сторінках історії</i>	
Гром: Михайло Грушевський — визначний український історик	4
М. Щербак: Крути	6
М. Ханас: Лицарі честі (II)	7
Л. Федорук: Вокзал тривоги	9
<i>На мистецькі теми</i>	
П. Попата: Володимир Гнатюк	11
Lemkivshchyna:	
Christmas Greetings	14
Prof. P. J. Potichnyj: The Lemkos in the Ukrainian National Movement during and after WWII (III)	15
<i>На актуальні теми</i>	
В. Ступінський: "Вшитки лемки, зийдме ся до купи..."	18
А. Ядловський: Акція "Вісла"; Виселення; Чим завинила Лемковина? ...	19
<i>Документи</i>	
Угода між урядом УРСР і ПКНВ	20
Резолюція з нагоди 50-річчя акції "Вісла"	23
На урядовому рівні	25
<i>З життя Організації</i>	
Вісті з Крайової Управи ООЛ	27
<i>Наші інтерв'ю:</i> "Вона писана серцем..."	28
<i>Нам пишуть:</i> М. Мушинка: Вшанували заслуженого лемка	
А. Ядловський: В Івано-Франківську відзначили 50-ліття депортації	31
Закликають до відновлення українських земель у Польщі	31
<i>Відійшли від нас.</i> М.Д. Нев'янучий вінок на могилу св.п. М. Гришков'яна ...	32
Св.л. Йосиф і Петро Гавраняки	32
Пресовий фонд	обкл.

На обкладинці: Графіка Арети Федак.

On the cover: Graphic by Areta Fedak.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: *Марія Дупляк (гол. редактор), Зенон Войтович, Іван Гвозда.*

EDITORIAL BOARD: *Marie Duplak (Editor-in-chief), Ivan Hvozda, Zenon Wojtowych.*

Адміністратор — *Корнїло Бабяк*

Administrator — *Kornylo Babiak*

Мистецьке оформлення обкладинки Михайла Черешньовського

Cover design by *Mykhailo Chereshevskyi*

КРАЙОВА УПРАВА ООЛ

ЕКЗЕКУТИВА

Марія Дупляк	голова
Зенон Галькович	1-ий заст. голови
	і реф. зовнішніх зв'язків
Володимир Кюкта	2-ий заст. голови
Зенон Войтович	секретар
Стефан Косцюпек	скарбник
Іван Гвозда	член екзекутиви
Мирон Мицьо	член екзекутиви
Микола Дупляк	член екзекутиви

РЕФЕРЕНТУРИ

Юрій Ковальчик	допомоговий
Корнїло Бабяк	організаційний
Стефан Гованський	музейний
Іван Гресь	культ.-освітний

ВІПНІ ЧЛЕНИ

Іван Васічко	Василь Гаргай
Іван Філь	Теодор Малиняк
Ярослав Краєчишин	Петро Русинко

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ

Михайло Дзіман	голова
Теодор Полянський	член
Іван Ниціт	член

ТОВАРИСЬКИЙ СУД

Іван Хомко	голова
Юліян Котляр	член
Анна Войтович	член

Адреса Крайової Управи ООЛ:

ODLWU, Inc.
P.O. Box 7, Clifton, NJ 07011-0007

Адреса Редакції та Адміністрації:

"Lemkivshchyna" Magazine
P.O. Box 7
Clifton, NJ 07011-0007 USA

Printed in USA by **COMPUTOPRINT Corp.**
35 Harding Avenue, Clifton, NJ 07011

Tel: 1(201) 772-2166 Fax: 1(201) 772-1963

З нагоди

Свят Різдва Христового і Нового Року

вітаємо

український нарід у Вільній Україні

та на поселеннях.

Щиросердечні поздоровлення пересилаємо

Ієрархам Українських Церков,

Проводам українських організацій і установ

на Рідних Землях і в діаспорі,

та

усім нашим членам.

Хай Новонароджене Дитятко

зішле Вам радість і щастя!

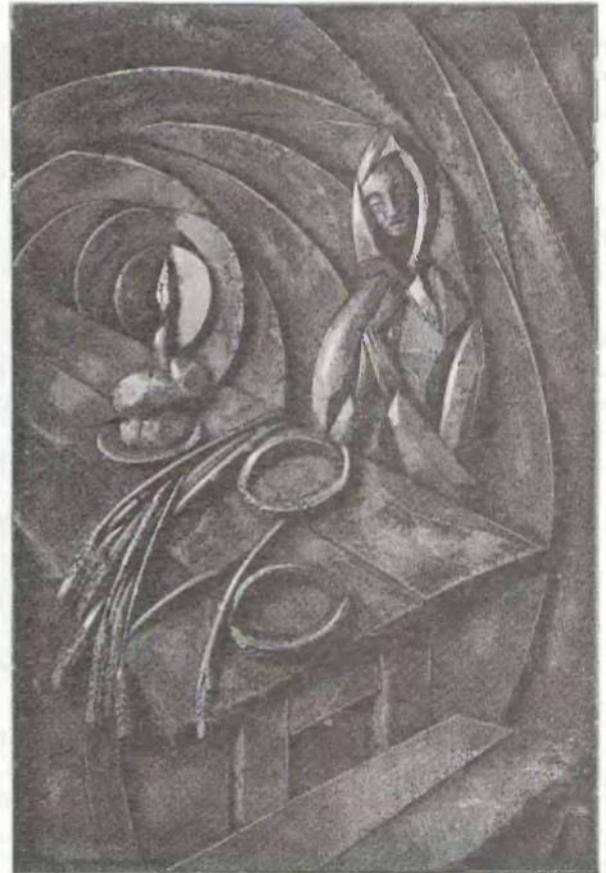
ХРИСТОС НАРОДИВСЯ!

СЛАВІМО ЙОГО!

СВІТОВА ФЕДЕРАЦІЯ ЛЕМКІВ

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ в АМЕРИЦІ

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

Зенон Голубець. "Барельєф".

З Різдвяної карточки Церкви св. Івана Хрестителя в Гантері, Н.Й.

ЗЕНОН ГОЛУБЕЦЬ

СВЯТ ВЕЧІР

У ніч цю різдвяну,
Як перша зоря сходить,
Хилимо голови низько,
Наші думки відходять...
У дальну далечінь, до краю,
Якого давно залишили,
Наші думки блукають...
Ми з тими, що нас любили...
І мати наша перед нами,
Я чую голос батька,
Ялинки запах, світ свічок...
О! Незабутня згадка!

Свічник ясніє на столі,
З ялинки янгол виглядає,
Молитву шепчуть вже усі,
На чудо-диво лиш чекають...
— А край стола — порожні тарілка
Та повний таємниць...
...Чия душа при ньому буде
У цю різдвяну, святу ніч?
Чи буде це душа ось тих,
Що згинули в тюрмі?
Чи може прийде вояк той,
Що згинув у війні?

Чи може буде думка чиясь,
Когось, що є на світі сам.
Що ще живе, та не на волі,
Та ніч приходить й там.
Помолимося за душі їх
Зоряних воїнів за волю,
Молімося за них усіх,
У ніч Різдва, я Бога молю!

Верховина, Різдво, 1982 року.

Багатий, чи як часто називають, Святий вечір в українській культурі славиться багатством колядок та щедрівок, які народжувалися переважно під сільськими стріхами і там віками жили.

Пам'ятаю, було це ще вдома, вистачило цього вечора вийти за поріг хати, щоб до розпуки серця милуватися дівочим щедрюванням. Дівчата, як підлітки, так і на виданні, ходили по селі від хати до хати і бажали щедрого вечора та року домочадцям. Нині вже ці пісні співають лише малі дівчата, бо старшим, щедрувати "не личить", а у багатьох селах то вже цілком не щедрують, бо батьки своїх дітей не пускають щедрувати, або, як це часто буває, забули їх цього навчити.

Пригадаймо, як гарно в цей вечір на селі. Як

*Ой, в ліску в ліску
На жовтім ліску,
Там пава ходить,
Пір'ячко губить.
Гануся ходить,
Пір'ячко збирає,
В фартушок кладе.
З фартушка бере,
Віночка плете.
Віночка сплела,
На головку кладе,
До церкви іде,
Здибають її
Аж три паничі.
Та не паничі,*

ЩЕДРІВКИ

С. Б.

тільки сутінки окриють землю, а вже менші дівчатка збираються у своїх групах, а старші у своїх і, йдучи від хати до хати, просять дозволу щедрувати. Коли господар або господиня дозволять, то щедрівники стають під одним вікном й щедрують господарям:

*Прилетіла пастівонька
Щедрий вечір, святий вечір.
До віконця заглядає
Щедрий вечір, святий вечір.
Чи є вдома пан господар?
Щедрий вечір, святий вечір.
Знаю добре, що є вдома,
Щедрий вечір, святий вечір.
Сидить собі кінець стола,
Щедрий вечір, святий вечір.
І їсть кутю пшеничну
Щедрий вечір, святий вечір.
А п'є воду криничную,
Щедрий вечір, святий вечір.
Ясний місяць то господар,
Щедрий вечір, святий вечір.
Ясне сонце — господиня,
Щедрий вечір, святий вечір.
Ясні зоркі то їх дітки,
Щедрий вечір, святий вечір.*

Якщо у господаря є дочки, щедрують їм кожній зокрема.

*То павичі.
Іден каже то королівна,
Другий каже то полівна,
Третій каже то господарська дочка,
Як паняночка,
Вона моя буде.*

Коли закінчили одну щедрівку, господар просить, щоб защедрували йому ще раз.

*Пане господарю, а на вашім дворі,
Ой дай Боже!
На вашім дворі, під вашим вікном
Стоїть деревце тонке, високе,
В коріні глибоке.
На тім деревці райські пташечки
Високо сідають далеко бачуть.
Бачили вони синєє море,
А на тім морі корабель пливе,
Аж Дунай реве.
На тім кораблі красная панна
Панна Маруся кошулю шле ще й вишиває,
А на комірі місяць і зорі,
А на рукавах райські пташечки,
А на пазусі шевці-молодці.
Місяці й зори світати будуть,
Райські пташечки співити будуть,
Шевці-молодці гуляти будуть
Ой, дай Боже.*

1996 рік. Св. Йордан у Сяноці. Процесією йдуть святити воду на Сяні.

Відщедрувавши у даного господаря, і отримавши за це заплату, дівчата йдуть щедрувати до іншої хати і так обходять все село. Вони найчастіше ходили щедрувати до тих хат, де знали, що їх радо приймуть або туди, де парубки збиралися на вечорниці. Дівчата увійшовши у хату, співали кожному з присутніх на вечорниці, а хлопці мусили добре заплатити.

Одним парубкам щедрували так:

*В новій стайні місяць сяє,
Щедрий вечір, святий вечір.
Там Іванько коника сідлає
Щедрий вечір, святий вечір.
А батенька просвіщає,
Щедрий вечір, святий вечір.
Просвіщає тай питає,
Щедрий вечір, святий вечір.
Куди їдеш мій синоньку,*

*Щедрий вечір, святий вечір.
За гороньку, по дівоньку,
Щедрий вечір, святий вечір.*

Іншим:

*Стоїть деревце тонке високе, ой, дай Боже.
Тонке високе, листям широке, ой, дай Боже.
Під тим деревцем Антосьо ходить, ой, дай Боже.
Антосьо ходить, коника водить, ой, дай Боже.*

Коли на вечорницях були дівчата, то їм також щедрували:

*Ой рясна красна в лузі калина, ой, дай Боже.
А ще красніша панна Манюся, ой, дай Боже.
По двору ходить як сонце сходить, ой, дай Боже.
Вийшла в сінечки — сінечки сяють, ой, дай Боже...*

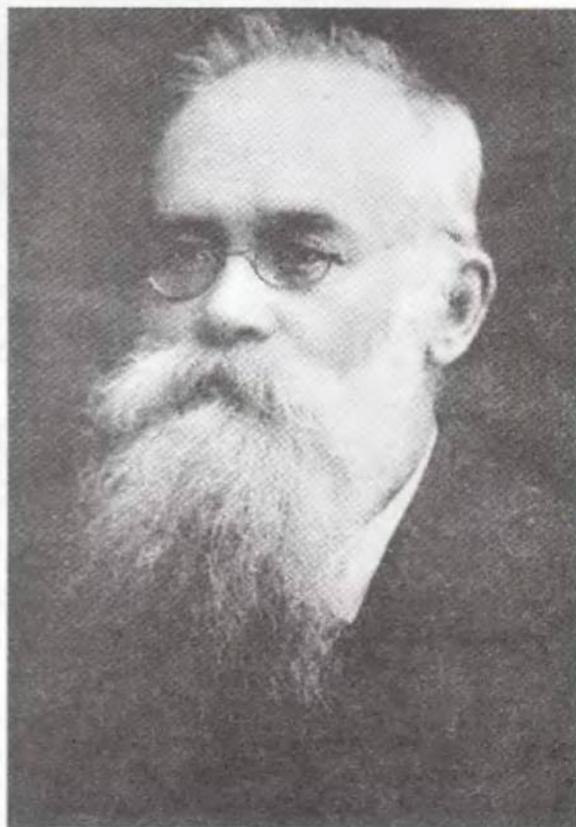
МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ — ВИЗНАЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК

(У 130 РІЧНИЦЮ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ: 1866—1996)

Михайло Грушевський, це найвидатніша постать кінця 19-го століття і початку 20-го ст. в українській і світовій історіографії.

Як талановитий учений-енциклопедист, історик і культуролог, в процесі ретельного вивчення минулого України він переконався, що офіційні кола Росії та ідеологічні інституції, що обслуговують їх, свідомо спотворюють історію українського народу і намагаються довести, що він не має власної мови, культури, історії, а є лише складовою частиною "єдиної і неділимої" російської імперії. Усвідомивши це, він поклав за мету свого життя науково довести законне право українського народу на власну історію, культуру і місце у все-світньо-історичному процесі. Це була велика й благородна патріотична мета, і видатний вчений блискуче сповнив її. У майже двох тисячах наукових і науково-публіцистичних працях, де опрацьовано та осмислено величезну кількість документальних джерел, він, як ніхто інший, переконливо довів, що український народ має свою багатовікову історію і культуру, які беруть початки в далекому минулому, творилися й розвивалися у славнозвісній Київській Русі — могутній і високо-розвиненій країні Європи та світу. Своїми численними працями він показав, що за тисячолітню історію розвитку український народ не лише витворив мову, побут, спосіб життя, оригінальну і високохудожню культуру, а й такі унікальні соціальні феномени, як козаччина, славнозвісні культурно-духові інституції — Києво-Могилянську академію, колеґіюми, — що відіграли визначну роль також в загальноєвропейській та світовій історії.

М. Грушевський з великою турботою за долю народу розкривав і об'єктивні та суб'єктивні фактори історичного парадоксу, коли один із великих і найдавніших слов'янських народів, з багатою тисячолітньою історією й культурою, чудовими гуманними рисами характеру і доброзичливою вдачею, який ніколи не прагнув до загарбання чужих територій,

М. Грушевський

сам водночас зазнавав постійних грабувань, відторгнень і розчленувань його територій з боку сусідніх імперських сил, а тому так і не зміг утримати власної державности, на яку мав всі історичні права. У цьому була і є велика трагедія нашого народу.

Крім наукової діяльності, М. Грушевський брав участь і в політичних акціях. Нелегкий був його шлях від одного з засновників національно-демократичної партії Галичини і Товариства українських поступовців у Києві до провідного творця

засад української незалежної держави — голови Центральної Ради і першого президента Української Народної Республіки.

Життя та діяльність його проходили у надзвичайно складний період історії України.

Народився 29 вересня 1866 р. в Холмі (зараз під Польщею) в родині вчителя. Ще в дитячих роках разом з родиною переїхав спершу до Ставрополя, а потім на Кавказ. В 1880 р. вступив до Тифліської гімназії, де захоплюється вивченням історичної літератури, знайомиться з творами М. Костомарова, П. Куліша, М. Максимовича, А. Метлинського, А. Скальковського та інших істориків, фольклористів, етнографів. Велику роль у визначенні дальшої творчої долі М. Грушевського відіграв журнал "Киевская Старина", який він називав справжньою школою. За роки університетських студій у Києві (1886-1890) під впливом відомого історика проф. В. Антоновича він захоплювався наукою.

Вже перші студентські праці молодого історика, зокрема дослідження "Южнорусские господарские замки в половине 16 века. Историко-статистический очерк" та розпочата ним на третьому курсі "История Киевской земли от смерти Ярослава (Мудрого) до конца 14 в." показали, що в науку прийшов здібний вчений. Йому запропонували місце на кафедрі російської історії університету. Протягом чотирох років М. Грушевський працював над дослідженням "Барське староство", яке успішно захистив у травні 1894 р. як магістерську дисертацію.

За рекомендацією В. Антоновича, Грушевському було запропоновано очолити кафедру всевітньої історії у Львівському університеті. Протягом 19 років діяльність М. Грушевського пов'язана з цим університетом, з науковим і громадсько-політичним життям Львова і Галичини. Це був надзвичайно плідний період його наукової, науково-організаційної та педагогічної діяльності. Він підготував і прочитав курси університетських лекцій з історії України, на основі яких пізніше розгорнув багатотомну монументальну працю "Історія України — Руси".

Особливо плідною була діяльність М. Грушевського у виданні "Записок Наукового Товариства ім. Т. Шевченка". За його рекомендацією протягом 1895-1913 рр. було видано 110 томів цього універсального українознавчого наукового часопису. Не менш значною була діяльність його щодо підго-

товки цілого ряду науковців. Серед його учнів і наступників були: О. Терлецький, Д. Коренець, М. Кордуба, С. Томашівський, С. Рудницький, О. Целевич, Ю. Кміт, З. Зозуля, О. Чайківський, В. Герасимчук, О. Сушко, Ф. Голічук, І. Джиджора, І. Кревецький, І. Крип'якевич та інші, які зробили чималий внесок в українство.

З початком Першої світової війни в листопаді 1914 р. М. Грушевський з дружиною і дочкою повернулися до Києва, де царські власті його заарештували, тримали його в Лук'янівській в'язниці, а потім заслали до Симбірська і до Казані. Завдяки клопотанню групи академіків Російської академії наук 1916 р. він переїжджає до Москви, і хоча, під наглядом поліції, зміг знову зайнятися науковою діяльністю.

Лютнева революція захопила М. Грушевського вихорами політичних подій. Він поспішає в Україну і вже 27 березня добився до Києва, де ще за 10 днів перед тим, заочно був обраний Головою Центральної Ради. Період від березня 1917 до квітня 1918 р. виповнений політично-державницькою діяльністю. Публікував і видавав науково-популярні брошури "Хто такі українці і чого вони хотять?", "Звідки пішло українство", "Якої ми хочемо автономії і федерації", "Українська Центральна Рада й її універсали", в яких доводив історичне право та необхідність створення української автономної держави в складі федеративної демократичної республіки.

Після гетьманського перевороту М. Грушевський відійшов від політичних справ. Деякий час перебував на нелегальному становищі в Києві, а потім виїхав на еміграцію. Жив у Празі, Берліні, Відні, Женеві, Парижі. Перебуваючи на еміграції проф. Грушевський не поривав зв'язки з діячами культури та науки. Після кількох років переговорів із представниками советських властей, М. Грушевському дозволили повернутися в Україну. 7 березня 1924 р. сім'я Грушевських прибула до Києва, де обрали проф. Грушевського академіком ВУАН, а в 1929 р. став дійсним членом Академії наук СССР.

Та вневдовзі ситуація змінилася. Навколо М. Грушевського було створено атмосферу недовіри, а то й ворожості. Діяла опозиція з числа політичних діячів та вчених, до якої ввійшла навіть частина людей із його найближчого оточення. Відчуваючи, що за ним слідкує ГПУ в березні 1931 р. виїхав до Москви, де його заарештували, інкри-

КРУТИ

I

Тоді на площу вийшла вся столиця,
І залунала, наче клич, сурма
Ідуть! Ідуть!..

Чи наяву чи сниться!..

Що їх зове! Що крила підійма!?

Вони ж ішли — яснїла синь Софії,
Переливалось золото хрестів,
Шалів мороз, але їх грїпи мрії
І колихав, неначе хвиля спів!..

Трисотня йшла... Тризуби наче зорі,
Іскрились серед юнацьких лав,
Летїв Богдан на скелі, як на морі,
І рвїйно в бїй за Волю посилав!

Вони ж ішли — їх кроки й досї чути! —
Як сонце в небі, сяяла Мета!
Їх кликали, в снігах чекали Крути!
І Володїмїр простягав хреста!

II

Вихрїть зима, встеляє землю снігом,
Скрипить над шляхом сивий осокір.
Згасають зорі. Місяць вовчим слідом
Бреде в полях, вітрам наперекір!

У ніч таку — її нам не забути! —
Коли здригала й студенїла мла,

Трисотня тихо облягала Крути,
Трисотня в шанцях грізно залягла!..

Над Бахмачем курїв кривавий обрїй,
Доносивсь гуркїт, віяло димком,
І в цїй хвилині, довгїй і недобрїй,
Здавалось, вічність віяла крилом...

А коли ранок прощував полями
І стрїнувся із сонцем в далїні,
Неначе грїм рокочучи в нестямї,
Ударив бїй!..

Як у гарячїм сні,

Земля стогнала, корчилась від болю,
І сніг чорнів від сажї і від ран...

— Вогонь! Вогонь!..

Немов табун по полю
Хрипить орда — лютує Чїнгїсхан!..

Та триста куль, як блискавки летїли,
Неначе знов підвїсся Святослав
І кидав жаром смертоноснї стрїли
І печенїга згубою долав!..

— Вогонь! Вогонь! — палав порив залїзний,
І курїнний Омельченко в бою
Метавсь, як тур, віддавши для відчизни,
Своє життя і молодїсть свою!..

... Зловїсна ніч — її нам не забути! —
Пливла над полем, студенїла мла...

Лягла Трисотня у бою за Крути,
За Україну у снігах лягла!..

Чи чуєш? Чуєш?.. Де ж є твої лави!?
Де Мати-Сїч... Батурин... козаки!?
Де, Україно, цвіт Твоєї Слави!?
Що ти жива! Що йдуть Твої полки!?

Що не Трисотня стрїне хижку зграю,
А вся ти встанеш з ворогом у бїй!
... Я плачу, Рїдна, плачу як згадаю
Тих, що лягли із мукою надїй!..

III

І пройде час... В тайзі Ти зраниш крила.
Ти скропиш кров'ю слід на Колїмі...
Тодї сувора, в горі занїміла
Ти знов підєш назустріч апїй зимї!

Ти знову станеш на широкїм полі
І грізно глянеш в синю далечїнь,
І знову — Боже! — знов на видноколї
Орду побачиш — Чїнгїсхана тїнь...

Та вдарить грїм, і спалить блискавиця
Усїх неситих — і не стане гут!
І Ти злетиш на Волю, як орлиця,
Напосєна снагою Крут!

мінуючи участь у так званому Українському національному центрі. І хоч через деякий час його звільнили, однаке залишили під неухильним наглядом. Незважаючи на похилий вік та стан здоров'я (втратив зір) М. Грушевський багато працював. Він відвідував архіви та бібліотеки Москви, готував до друку чергові томи "Історії української літератури". Під час відпочинку та лікування у Кисловодську — 25 листопада 1934 р. М. Грушевський помер. Тіло його було перевезено й поховано в Києві.

На смерть вченого відгукнулася преса, в тому числі і "Правда", яка оцінюючи його діяльність, назвала Грушевського "видатним буржуазним істориком України".

Творча спадщина М. Грушевського величезна. Його праці високо оцінювали науковці європейський країн. Відомий польський вчений Брікнер говорив про "Історію України-Руси", як про твір "подібного якому довго не може виставити не то що кожна країна, а навіть країна зі старшою слов'янською літературою".

Вже як відомий вчений, М. Грушевський згадував, що над створенням "суцільної історії України" він почав вперше задумуватися ще в студентських аудиторіях Київського університету". Реалізація цієї думки стала — за словами історика — завданням мого життя".

Гром.

ЛИЦАРІ ЧЕСТИ

Продовження (II)

Великий вплив на формування національної свідомости Я. Старуха мала молодіжна організація "Пласт", утворена в Бережанській гімназії, де він навчався. Першим олікуном пластунів був професор Іван Бабій, а першим провідником — учень Роман Кордуба із села Саранчуки. Згодом провідниками молоді були учні Я. Старух і В. Рижевський. З роками виник також і міщанський пластовий гурток, до якого входили колишні пластуни — випускники гімназії та міщанська молодь. 1929 року пластова сітка поширилась на села, де виникло напівлегальне "Село-пласт". Духом тієї організації був Я. Старух. Літом у сусідніх лісах пластуни влаштовували свої табори у Руриськах, на Лисоні, у Вільхівці та інших місцях. Найчастіше пластуни таборували на Лисоні. Там була військова могила українських січовиків, що загинули тут восени 1916 року. Пластуни її впорядкували, прикрашували і впорядковували, а новачки вчилися рідної історії. До бережанських таборів навідувалися пластуни з Рогатинщини та інших повітів в Тернопільщини. Польська поліція утримувала під пильним оком розвиток пластунського руху, бо вбачала в ньому загрозу польським порядкам. Але з часом пластуни привикли до поліцейської практики і продовжували займатися своїми справами.

Пацифікація (втихомирення революційних виступів) 1930 р. завдала нищівного удару "Пласту", хоч дозволу на його заснування ніколи не давала. Під час пацифікації відділ поліції сплюндрував у Бережанах приміщення організації, skonфіскував музичні інструменти, але не спаціфікував пластової ідеї — вона продовжувала далі жити в серцях і розумі пластової молоді. В цих умовах діяльність молоді почала більше концентруватися в діяльності "Просвіт", "Сокола" і т. п. Необхідно було створити міцну протидію великодержавним стремлінням поляків, які ще в 1919 році захопивши Галичину ставили собі за мету зламати український народ фізично і морально. Часто вони любили

повторяти: "Польща сягає так далеко, як далеко сягатиме польський плуг..."

Після закінчення Бережанської гімназії Я. Старух навчався на юридичному факультеті Львівського університету, який закінчив у 1933 році.

Починаючи від 1934 року, всіх запідозрених у членстві ОУН, проти яких не було достатніх доказів вини та підстав для арешту, окупаційна влада відправляла до табору примусових робіт у Березі Картузькій. Табір знаходився на Поліссі серед непрохідних боліт, в районі сумнозвісного гнобителя українців польського воєводи Костека Бернацького. Надій на втечу було мало, насамперед тому, що табір пильно охоронявся, а по-друге, кругом були непрохідні болота і ліси, з яких вибратися було б нелегко. Ніхто не знав у тій польській катівні, скільки часу повинен був там відсидіти — все залежало від бажань чи від свавілля наставників і вершителів новітньої Польщі. Сама назва "табір примусових робіт" — говорила сама за себе, але фактично табір був чимось страшнішим, був набагато важчою карою, ніж присуд на найтяжчу в'язницю. Постійне недоїдання, фізичне виснаження, важка праця, недосипання вичерпували сили засланців.

З Бережанщини було дві депортації жертв до табору. За першим разом у 1935 році було вивезено редактора Петра Сагайдачного і студента Львівського політехнічного інституту Богдана Пашківського. Другий вивіз був у 1939 році. Загальна кількість вивезених становила більше 120 чоловіків. Я. Старух потрапив у Березу Картузьку в 1934 році. На той час брат Богдан вже відбував покарання у названому таборі, але поскільки після смерті Й. Пілсудського, колишнього президента Польщі була оголошена амністія, то Богдан і Ярослав незабаром повернулися додому. Після повернення він знов активно включився в політичну боротьбу проти польських окупантів, займаючись видавничою справою, був редактором львівської газети "Нове село". Але така політична актив-

ність не могла залишитись поза увагою властей. Тому в 1938 році Ярослава було депортовано до Дубно (Рівненської обл), де польська поліція організувала спеціальну тюрму з вишуканими тортурами для членів підпілля ОУН. А в 1939 році Ярослав засуджений на 13-річне ув'язнення, хоч безпосередніх доказів його вини на суді не було показано. Після початку німецько-польської війни і розпаду Польщі у 1939 році він вийшов з каторги і став членом Проводу ОУН С. Бандери, референтом Відділу пропаганди.

Про перебування Ярослава і Богдана Старухів у тюрмі народів, Березі Картузькій, пише у своїх літературних спогадах колишній отаман Польської Січі Української Повстанської Армії Тарас Бульба-Боровець.⁸

Все своє вміння Ярослав прикладва до зміцнення і розбудови організації, членом якої він був. Перед ним були реальні можливості стати високим державним чиновником, або зайнятись юридичною практикою. З цього приводу Ярослава було навіть запрошено на розмову до митрополита А. Шептицького, який запропонував йому виїхати в Італію з метою підготовки його на посаду консула в цій країні від Західної України. Ярослав на той час вже був зформованою людиною з чіткою політичною орієнтацією, з високим рівнем національної свідомості і почуття громадського обов'язку. Тому на дану пропозицію він відповів: "Якщо С. Бандера дасть на це свою згоду, тоді він заперечувати проти виїзду не буде". Своєї згоди Бандера не висловлював, так само і не заперечував проти виїзду, але Ярослав вирішив за потрібне залишитись на Батьківщині і присвятити себе цілком національно-визвольній боротьбі.

У Кракові перед наступом німців на Схід, гестапо провело масові арешти серед українського організаційного активу. Я. Старух та інші опинилися тоді у краківській в'язниці на вул. Монтепюпіх. Але як згадує сестра Ярослава Оля, "від смерті він врятувався цілком випадково. В час, коли німці виводили арештованих на повітря тюрми до розстрілу, один із тюремників, поляк за національністю, заделегідь попередив брата, щоб він заховався в куті камери за камінним виступом, що той і зробив. Прізвисьце цієї доброзичливої лю-

дини брат, на жаль, пригадати не міг".

У вересні 1939 року під німецькою окупацією опинилися найбільше висунені окраїни української території — Лемківщина, Засяння, Холмщина і Підляшшя, де проживало більше мільйона українського населення. Це була територія, що її раніше Польща призначила була в своїх планах першою на спольщення і тому відокремила її штучним поліцейським кордоном від решти окупованих нею західноукраїнських земель, не допускаючи сюди української преси, українських лідерів, громадсько-політичних організацій і установ, і штучно підтримуючи на Лемківщині "русичество". Із-за цього ці окраїни були організаційно і під оглядом національно-політичної свідомості досить відсталіми. Наздогнати втрачене і піднести рівень національно-політичної свідомості і організованості на Закерзонні до рівня передових районів Галичини стало одним із головних завдань членів ОУН.

Керівництво і виконання цього завдання Провід ОУН передав Романові Шухевичові, призначивши його Крайовим Провідником ОУН на Закерзонні, яке було тоді під німецькою окупацією. На цій посаді Р. Шухевич перебував в 1939-40 рр.

Ніколи сила ОУН не була такою очевидною, як у 1939 р. після розвалу Польщі. Повиходили з тюрем, з підпілля всі ті, про яких знали тільки тоді, коли вони попали в руки поліції. До них добровільно приєдналися і продемонстрували свою симпатію і відданість ОУН багато тисяч нових членів. В короткий період виростала справді могутня сила організації ОУН. І ті, що були на Заході, і ті, що були на Сході, стверджують, що ОУН була єдиним тоді діючим середовищем, на яке всі покладали надію.⁹

Не будемо у названій статті вдаватися до аналізу діяльності Р. Шухевича на Закерзонні. Це може бути окремою темою дослідження діяльності командира армії УПА, але ради історичної справедливості зазначимо словами історика П. Мірчука про те, що завдяки подвижницькій діяльності Р. Шухевича "Віками запущена нива виявилася несподівано плодючою. Під вмілим керівництвом Романа Шухевича, Крайового Провідника ОУН, на цих землях засіяно тут у короткому часі зерно, з якого вже по кількох роках зродилися

8. Тарас Бульба-Боровець. "Армія без держави". — Волинь, 1991. Ч. 1, ст. 88.

9. Див. М. Климишин. "В поході до волі". Торонто, 1975, ст. 267.

сотні геройських, неустрашимих лемківських і холмських вояків Української Повстанської Армії, що гордо підняли над своїми селами прапори безсмертної слави".¹⁰

З розпадом Польщі на Закерзонні активно розпочалось національне відродження і в місті і на селі, незважаючи на німецьку окупацію.

Ще в 1944 р. лемко говорив: "Возьте собі ваш тризуб, а мені дайте спокій", — а вже в 1945 р. цей самий лемко боровся в обороні своєї землі в лавах УПА, а в 1946 році ніс наші визвольні ідеї на Чехо-Словаччину".¹¹

"У Динові і околицях по цей бік Сяну українське життя процвітало, — згадує про це учасник боїв і житель Закерзоння Юрій Борець, сьогодні громадянин Австралії. Поляки наразі зі страху заховали свій шовінізм, а німці не мали часу нами цікавитися. З-за Сяну втікали тисячі наших свідомих людей від московського дикого терору. Багато з них поїхали до Кракова й інших міст, а велика кількість лишилася по наших селах і містечках під німецькою окупацією. Ці люди зробили величезну працю, бо за п'ять років на т. зв. Закерзонському Краю виховали тисячі легендарних воїнів для майбутніх кількох куренів УПА. Майже в кожному селі під проводом членів ОУН велась виховна праця.

Від Криниччини до Холмщини панував дух відродження і наполеглива національна підготовка, немов хотілось надопужити занедбані в тій ділянці сотні років. Деякі сєпа, віками опановані москвофільськими священиками, до кількох тижнів ставали українськими".¹²

Але поряд з першими паростками національного відродження вдарили перші морози московської окупації західних областей України. Особливо чимало біди і страждань, невдач і провалів зазнав національно-визвольний рух через таємну і підступну діяльність т. зв. сексотів (секретний сотрудник НКВС — М. Х.), або ще інакше — інформатори НКВС.

10. Д-р П. Мірчук. "Роман Шухевич", ст. 90; див. також: М. Климишин "В поході до волі". т. 1. Торонто. Видання Ліги Визволення України і Дослідного Інституту Студіюм. 1975, ст. 253-254.

11. Осип Дяків-Горновий. "Ідея і чин". Повна збірка творів. — Товариство колишніх вояків УПА. Нью-Йорк—Торонто—Мюнхен. 1968, ст. 70.

12. Ю. Борець. "З найкращими". (Передмова В. С. Ковалев.) К., "Наукова думка". 1992, ст. 25.

ЛЕОНІД ФЕДУРУК

ВОКЗАЛ ТРИВОГ

Я голову втяг в перелякані плечі,
Коли гучномовці вокзалу щосили
Гукнули згори: "Дорогі пасажири!
Без пригляду, просим, не кидайте речі!"

Усяк оглядає свій скарб гарячково,
Піддавшись скоріше інстинкту, ніж глуду.
І тут я збагнув, треба скрикнути: Друзі!
Без пригляду, прошу, не кидайте Слово!

А далі мене понесло, наче в повинь,
Розчулений диханням синього квітня,
Гукаю і юним, і зрілим, і літнім:
Без пригляду, друзі, не киньмо Любові!

Без пригляду не залишмо дитину!
Без пригляду доля дочасно зів'яне...
І скільки є сил і на скільки їх стане,
Без пригляду не залишім Україну!

На всяке надбання націлює око
Злодюжка або мізантроп безрозсудний...
Не киньмо без пригляду наше майбутнє
Допоки ще можна! Допоки. Допоки...

1992

Цей новий "сорт" людей був виплеканий дбайливими руками сталінських вихованців. Закономірно поставити питання таким чином: звідки, з якої категорії населення формувалися ці новітні яничари, чи мали власну мету, чи виконували чужинську волю і наказ як і належить яничарам? У відповідь скажемо: на основі записок та інформації колишніх польських поліцаїв, що потрапили в руки НКВС лочалися арешти місцевого населення. Не маючи важливих доказів про вину арештованого, а то й не маючи їх зовсім — арештованого звільняли при умові співпраці з органами НКВС. Рятуючи своє життя, арештований підписував під тиском властей декларацію про співробітництво і таким чином перетворювався в сексота. Він зобов'язувався давати інформацію про свою місцевість, політичну орієнтацію її жителів, а то й цілком

фальшиву інформацію, далеку від дійсності. Між арештованими траллялися в більшості сміливі і чесні молоді українці-патріоти, які зразу ж після звільнення з-під більшовицької опіки інформували своє керівництво про підписання декларації — і зникали з обрію, найчастіше переходячи на тодішню окуловану німцями територію за ріку Сян. Маючи своїх сексотів і серед фашистів і маючи намір помститися втікачам-сексотам, НКВС передавала їхні заяви-декларації німецькій поліції, яка в свою чергу не барилася у пошуках шляхів боротьби проти українського національного елемента. Такою була одна із метод московсько-пролетарських опричників, спрямована на винищення свідомих громадян. Була ще й друга категорія сексотів, які вірно служили своїм хлібодавцям в 1941-1956 рр. Про них написано ще дуже мало, та й навряд чи буде написано більше, якщо архіви України і за її межами продовжуватимуть бути закритими для дослідників. Завдячуючи цим, вірним сексотам, їх "слідопитній" вдачі багато ні в чому не винних людей заллатили життям, ще більше загинуло в тюрмах і концентраційних таборах Сибіру і півночі, особливо з числа українських націоналістів, воїнів УПА і Першої української дивізії Української Національної Армії.

Був ще інший спосіб вербування органами НКВС місцевого населення до "когорти" сексотів. У зв'язку з цим, варто ознайомитись з уривком спогадів колишнього отамана Поліської Січі Української Повстанської Армії Тараса Бульби-Боровця під назвою "Армія без держави". "... вночі викликають Івана в НКВС і питають його про сусіда Степана: як він поживає, хто ходить до нього, до кого він ходить? Що він їсть? Як одягається? Хто його приятель, а хто ворог? В що він читає? Що він думає? Як він ставиться до влади? Кого любить, кого ненавидить? Чому нічого не говорить? Яке його ставлення до Петлюри? Звідкіля у нього нові чоботи? З ким дружать його діти? А де він бере м'ясо та молоко? Цим питанням нема кінця.

На другу ніч кличуть туди ж Степана і те саме питають про його сусіда Івана. А на третю ніч, або посеред білого дня кличуть Грицька чи Омелька. Коли ж вони відмовляються відповідати, їм загрожують смертю або Сибіром. Ті, що погоджуються відповідати і доносити на брата свого в майбутньому, одержують кличку і стають сексотами до кінця свого життя. Так діялося у селах, на

заводах, в університетах, школах, армії і скрізь, де "так вольно дишет человек".

Серед кожного народу знаходяться і такі, що не хочуть їхати в Сибір — погоджуються, до якогось часу доносять на брата чи сусіда, поки і їх не викидають на смітник, як господиня видушену цитрину".¹³

Раннім ранком 30-го червня до Львова увійшли курені ДУН (Дружини Українських Націоналістів) під командуванням Романа Шухевича (батальйони "Нахтігаль" і "Роланд"). Одночасно з передніми відділами середньої Похідної Групи прибув до Львова Я. Старух, Я. Стецько, які негайно підготували все, що було потрібно для проголошення державного акту про незалежність України. В уряді Я. Стецька Я. Старуху було запропоновано місце міністра пропаганди.

З приходом німецько-фашистських окулантів ОУН розмістила своїх членів на всіх тих українських теренах, які олинилися під німецькою окупацією і саме ці українські націоналісти вирішально причинилися до національного і культурно-політичного відродження на цих найдалше на захід і північний захід висунених українських окраїнних землях. Ці землі, розташовані на захід від Бугу і Сяну, вже за короткий час зробили великий крок, можна б навіть сказати — це один стрибок вперед у своєму національному розвитку. Те, чого не вдалося було зробити впродовж кількох минулих століть, тепер було досягнуто протягом декількох років. Велика кількість членів ОУН, які в силу тодішніх політичних обставин були змушені виїхати на першу еміграцію з Галичини і Волині, поринути в гарячу національну роботу і вже незабаром організували українське населення цих окраїн настільки кваліфіковано, як ніколи раніше.

Закінчення в наступному числі.

¹³ Тарас Бульба-Боровець. "Армія без держави". Волин, 1991, ч. січень—березень, ст. 104.

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК

(1871 — 1926)

Шостого жовтня ц. р. минуло 70 років від дня ранньої смерті відомого дослідника українського фолкльору, визначного етнографа, мовознавця й літературознавця, редактора і публіциста Володимира Гнатюка.

Хоч він народився поза Лемківщиною, в селі Велеснів Бучацького повіту на Тернопільщині в родині церковного дяка, ще молодого Гнатюка, закарпатська територія разом з південною Лемківщиною-Пряшівщиною, приманила його увагу. На руках вісімнадцятирічного юнака було вже ним записано близько 500 пісень та понад 100 казок, які він почув від селян. Про цей факт, довідуємося із "Етнографічного збірника" 1916-го року, в якому, між іншим, Гнатюк згадує, що "...двері нашої хати майже не замикалися перед різними людьми, що пересиджували цілими годинами, особливо ж у неділю і довгі зимові вечори. Я залюбки прислуховувався до різних оповідань та приймав їх...". Коли у 1893 році почала у Львові наново виходити щоденна газета москвофільського напрямку "Галичанин", до її редакції Гнатюк вислав цю свою збірку. З усього рукопису було поміщено тільки сім пісень, а решта матеріалу пропала. Протягом наступного року молодий Гнатюк з пам'яті написав другу збірку пісень і казок, а яку ввійшло понад 800 записів. На превеликий жаль, і ці ним зібрані матеріали пропали безслідно в редакції етнографічного журналу "Люд", де на даний час працював Іван Франко, який отримав авторські тексти, передав їх секретареві редакційного складу А. Штєпельському.

Останній після пригадки та інтенсивного пошуку вже не зміг їх знайти. Може, і не дивно, що ці тексти не збереглися у редакції вищезгаданого журналу, бо він був створений польсько-етнографічним товариством, якому не залежало на тому, щоб в ньому друкувались українські етнографічні матеріали.

Правдою є те, що журнал "Люд" помістив декілька статей В. Гнатюка, можливо як компенсацію за втрачені рукописи, в яких Франко збаг-

нув, що Гнатюк має глибоке знання про галицький фолкльор. Тому він вийшов назустріч молодому студентові, який саме в той час навчався на філософському факультеті Львівського університету, і часто давав йому фахові та методичні поради, як краще записувати усну народну творчість. Подружжя Франків, Ольга й Іван, три роки (1894-1897) видавали у Львові двомісячний журнал "Життя і слово", в якому було поміщено ряд друкованих фолкльорних записів, рецензій та статей Гнатюка. Співпраця між Гнатюком і Франком, тривала аж до смерті останнього, який помер на десять років раніше від молодшого Гнатюка.

В одному березневому числі газети "Народ" з 1895-го року В. Гнатюк прочитав цікаву статтю Михайла Драгоманова — першого українця, який ще 1875-76-му роках відвідав "...одну частину нашої спільної батьківщини, котрої я не можу забути ніколи, немов пораненого брата. Се Угорська Русь...". Стаття стала своєрідним поштовокм ще глибше опрацювати фолкльор Закарпаття та Пряшівщини. Не марнуючи часу, Гнатюк разом із своїм другом Осипом Роздольським (1872-1945), також молодим етнографом та філологом, під час шкільних літніх місяців, помандрували по східних районах Закарпаття. За час двох подорожей самого В. Гнатюка в 1896 році, раз весною, а другий раз влітку, по селах Пряшівщини — Великий Березний, Убля, Кленова, Розтоки, Улич, Збуй, Новоселиця та Стара Стружниця, ним записано багато різного матеріалу, з вуст місцевих людей. У кожному з цих сіл, Гнатюк зголошувався до священиків або місцевих вїтїв знайомлячи їх з метою свого приїзду, які доброзичливо скеровували його до селян — носіїв фолкльору. Селяни сприймали Гнатюка з симпатією і довір'ям, часто сідали з ним то в хаті, школі, корчмі або в плебанії, і говорили те, що вміли і що було потрібним для збирача народної мудрости. Після повернення у Львів у 1897 р., Гнатюк друкує деякі науково опрацьовані матеріали в першому із шістьох томів "Етнографічного збірника Наукового товариства ім. Шевченка".

Другий том збірника з'явився друком наприкінці наступного 1898-го року. В обох книжках поміщено всі зібрані записи, під назвою "Етнографічні матеріали з Угорської Русі", зроблені під час трьох експедицій на південну Лемківщину. У цих збірниках можемо розрізнити 6 основних розділів, а саме: легенди, новелі, казки, байки, оповідання про історичні особи та анекдоти, що творять головню прозовий фольклор.

Четверту поїздку В. Гнатюк здійснив у 1897-му році. Він зустрічався з бачванськими українцями в селах Руському Керестурі та Коцурі в Бачці (у колишній Югославії), які туди поселилися з території північної та південної Лемківщини ще у 18 столітті. Всі тут зібрані матеріали протягом майже трьох місяців, складають другу частину третього тому Етнографічного збірника НТШ. Першу частину третього тому збірника виконують матеріали фольклорного характеру, які Гнатюк записав олівцем влітку 1899-го року, під час своєї п'ятої подорожі пішки територією східної Словаччини. Почавши із деяких сіл Межилабірщини і продовжуючи мандрівку через села Свідниччини та Бардіївщини, він перейшов аж через села Спишу. Побував збирач народних скарбів в селах: Чертіжне, Свидник, Кружльова, Мальцова, Орябина, Великий Липник, Сулин, Літманова, Якуб'яни, Шамбронь та Кремпахи. На підставі цих матеріалів В. Гнатюк, обминувши їхнє упорядкування за жанровими видами, подав він класифікацію цих записаних пісенних і прозових творів так, щоб лемківські говірки віддзеркалювали їхнє пословачення, яке інтенсивно виявлялось сильнішим посуваючись по селах із сходу Словаччини на захід.

Четвертий том, тобто шосту книжку "Етнографічних матеріалів з Угорської Русі", виконили казки (30), легенди та історичні спогади (кожна по 3), які науковець записав мандруючи шостий і останній раз по українських колоніях в Банаті на початку весни 1903-го року. Він відвідав цю територію в Румунії, повертаючись з острова Корфу в Греції, куди поїхав на лікування. Тут несподівано потрапив у руки місцевої міліції, яка після перевірки документів і обшуку, обвинувачувала його у шпигунстві. Але у зв'язку з погіршенням стану здоров'я, арештованого невдовзі жандармерія випустила з тюрми і він повернувся додому, але зовсім хворим. Молодий 32 річний науковець, закінчує свої поїздки в терени, хоч так мріяв поїхати до інших місцевостей, щоб зібрати нові фольклорні

ХРИСТОС НАРОДИВСЯ!

СЛАВІМ ЙОГО!

*Усім нашим Шаповним і Дорогим
Авторам, Читачам і Кольнортерам*

шлемо

найщиріші побажання

благословеннях, здорових і веселих

свят Різдва Христового

та

щасливого Нового Року!

*Редакція і Адміністрація
"Лемківщини"*

народні багатства.

Та хоч і нього не вистачало сил на наступні експедиції, Гнатюк і далі не перестає вести наукові дослідження. Ще в 1899-му році його обрали дійсним членом НТШ, а роком пізніше він став редактором Етнографічного збірника, а ще через рік, став секретарем Етнографічного Товариства, а після смерті І. Франка, його головою.

Про невтомного етнографа і його багатогранну діяльність заговорили наукові установи Європи. Його вшанували членством Академії Наук у Петербурзі, Празі, Відні, Берліні та УАН у Києві 1924-го року. Всі досі фольклорні видання Гнатюка високо оцінено авторитетними фахівцями, які працювали в галузі усної словесности. Серед них українські, наприклад І. Франко, М. Грушевський, Ф. Колесса та інші науковці й історики, а також чужинці: поляки, шведи, чехи написали чимало рецензій та статей про його вклад у світову фольклористику,

**Вітаємо
Ансамбль "КИЧЕРА"
з його 5-ти літтям!**

1991 — 1996

Український лемківський танцювально-співочий ансамбль "Кичера" постав восени 1991 р. в Лігниці (південно-західна Польща). Його засновником і керівником є Юрій Стажинський; членами — українська молодь, діти переселених акцією "Вісла" українців з Лемківщини. Ансамбль пропагує лемківський фольклор: в його репертуарі старовинні лемківські танці та пісні. Виступав на концертах і фестивалях Франції, Словаччини, України, Німеччини, Іспанії, Португалії та Польщі.

Ансамбль "Кичера".

лінгвістику та славістику. Про величезний доробок, яким увінчалася збирацька праця шляхом листування та кореспонденції і про його заслуги за посвяту свого часу, енергії та навіть життя, написано безліч позитивних відгуків. Наші пряснівські науковці, Іван Панкевич, Йосиф Шелепець, Любиця Бабота, Микола Мушинка та інші, також написали про В. Гнатюка цікаві статті. М. Мушинка написав книжкові видання, на що, без сумніву, Гнатюк вповні собі заслужив.

Фольклорні записи Гнатюка, передусім численні науково-діалектологічні та мовознавчі статті, які ще за життя друкувались у різних журналах і газетах, доказують спільність походження місцевої мови Пряшівщини, Закарпаття та Лемківщини з українською, а не словацькою мовою. Цій суперечливій темі він присвятив такі статті: "Словаки чи русини?", "В справі літературної мови підкарпатських русинів" та інші. Власне у другій, Гнатюк вже на самому початку, дорікає чехословацькому суспільству за сумнів щодо ідентифікації русинів: чи вони є за національністю словаки, чи їх вважати самостійним слов'янським народом. Закидає він і місцевій інтелігенції Пряшівщини за те, що поділяють вищезгадані погляди. Таку обманну і брехливу політику супроти місцевого народу вела мадлярська влада через пресу, а також так звані "москвофіли". Про початки москвофільської групи

у цій же статті було наведено історичні факти. "...Усього того не було би, коли б учені філологи розслідили мову підкарпатських русинів і заявили сьак або так: або вона українська, або московська..." — пише тут Гнатюк, і далі продовжує "...Осуд філологів не може одначе випасти інакше, як у користь української мови...". А далі читаємо таке: "...Коли посуваємося Карпатами зі сходу на захід теперішньою польсько-чеською державною границею, то маємо по її обох боках три українські племена: гуцулів, бойків і лемків. Вони по обох боках мають однакову ношу, однаковий говір, однакові звичаї, однакові пісні, однакову архітектуру, однаковий тип (зовнішній вигляд)...". Тут треба взяти під увагу, що ця обширна стаття була написана 1924-го року, коли територія Закарпаття входила у склад Чехословаччини.

Володимир Гнатюк відомий як автор заміток та передмов до книжок таких письменників, як Котлярєвський, Глібов, Руданський, Вовчок, Старицький та інші, як мовознавець, що написав ряд статей на теми правопису та граматики.

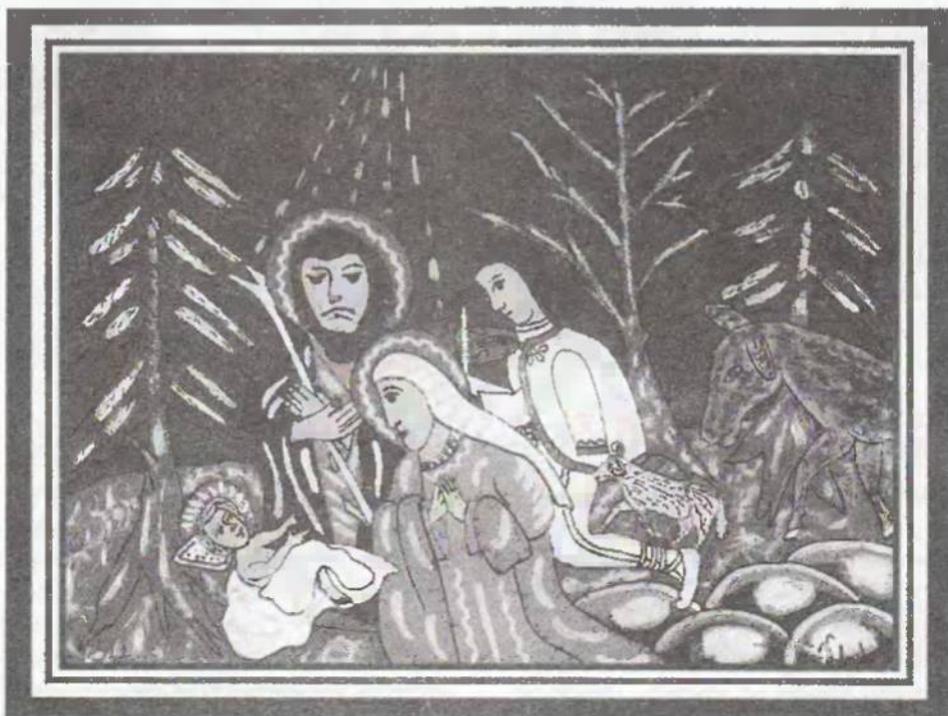
Все, що складає наукову спадщину цього видатного карпато-українського етнографа, пронизане глибоким національно-патріотичним почуттям і тому є цінним для історії українського народу і його добра.

LEMKIVSHCHYNA

VOL. VII

WINTER 1996

No. 4

V. Valchak.
Nativity.

CHRIST IS BORN!

LET US GLORIFY HIM!

*The World Lemko Federation,
the Organization in Defense of Lemko Western Ukraine,
and
the Lemko Research Foundation*

*extend best wishes this Holiday Season to Ukrainians throughout the world
and*

to all members and supporters of Lemko Ukrainian organizations.

*May the blessing of the Christ Child be upon you and your families
on Christmas Day and throughout the New Year!*

THE LEMKOS IN THE UKRAINIAN NATIONAL MOVEMENT DURING AND AFTER WWII

PROF. PETER J. POTICHNYJ

PART III.

"Brodych" (Roman⁴⁰) served as platoon commander in "Karmeliuk's" company until the spring of 1946, that is until the return of the unit from the propaganda raid in Eastern Slovakia (units of "Karmeliuk", "Myron" and "Didyk" took part in this raid). Placed in charge of "Didyk's" company "Brodych" from the middle of September 1946 was assigned to Nadraion "Verkhovyna" (Western Lemkivshchyna).⁴⁰ This unit which had from 120 — 130 men remained in the territory until the fall of 1947 when it was ordered to leave for West Germany.⁴¹ Most of the members of the unit were Lemkos.⁴²

A large percentage of Lemkos in the UPA units in this region is also confirmed by their number among those extradited to Poland by Czechoslovakia in 1948. Lyko claims that of 100 men and 2 women who were extradited in his group, he recalls 85 family names or pseudonyms and their places of origin. Among them were 49 Lemkos, 17 persons were from Peremyshl, Iaroslav or Kholm region and 19 whose origin he does not know.⁴³

⁴⁰ *Recenzje, Ibid.*, p. 93.

⁴¹ M. Fedak — "Smyrnyi", *Papers*, No. 11. According to M. Fedak, "Brodych" was a graduate of the Peremyshl gymnasium, had excellent military training, high intelligence and courage. Moreover his activities were always planned in a manner to avoid hardships for the local population. Consequently he was well liked by his men and by the population at large. During the raid to West Germany he was wounded in Slovakia, captured and kept in Kosice. Extradited to Poland in 1948 he was executed. *Ibid.*

⁴² M. Fedak, *Ibid.* Mr. Babiak confirms this, stating that majority of the men came from Eastern Lemkivshchyna, and that at least 5 soldiers in "Brodych" company came from his own village. He also met there men from Polonna, Karlykiv, Vyslik, Komancha, Turyns'ke, Smil'nyk, Preluki, Iavirnyk as well as men from Western Lemkivshchyna. See: S. Babiak — "Orlenko", *Ibid.*, p. 2.

⁴³ I. Lyko, Letter, p. 4. Of the more important members he lists the following: Antin Filevych — "Boiko" from Village Beretzka, Company Political Officer; Marian Vuichyk — "Kuksa", company Warrant Officer; Ivan Vovk — "Holy" from Balyhorod region, Platoon commander; Emilian Demon — "Dunia", from

Lemkos also served in various capacities in the underground outside of the territory of Lemkivshchyna as early as 1943.⁴⁴

V. POPULATION ATTITUDES AND SUPPORT FOR THE UNDERGROUND

What was the general attitude of the population to the presence and activities of the Ukrainian underground in Lemkivshchyna?

In the beginning, general feeling towards the UPA units was rather friendly.⁴⁵

This is confirmed by Nadraion leader S. Golash —

village Sianichok, Platoon commander; Volodymyr Voitovych, Berезiv region, Squad commander; Stefan Syvyi — "Dovhyi", from Karlykiv, Squad commander; Mykhailo Styranka — "Kalyana" from Reped', Squad commander; "Shulik" from Berезiv region, Squad commander; Volodymyr Kmet' — "Slavko" from Lisko region, Kushch leader; Volodymyr Andrusiechko — "Zenko" from Lisko region, Kushch Hospodarnyk; "Hryts'ko", company courier; Ivan Boiivka — "Ivas" from Balyhorod region, company courier; Mykhailo Hrytskovian — "Mykhas" from Beretzka, company courier; Mykhailo Fedchak — "Chumak" from Zahutyn', special courier for abroad; Ivan ? — "Bystryi" from Bakhiv who was decorated with Golden Cross for bravery. The two women were: "Ofelia" from Peremyshl' region and "Katrusia" from Lemkivshchyna. The rest 34 men were soldiers of various UPA units or members of territorial battle groups. See: I. Lyko, Letter, *ibid.*, p. 4.

⁴⁴ *Ibid.*, p.7; Vasyi' Maikovych in his article mentions participation of Lemkos in units defending the meeting at which the UHVR was created. He writes, in "Nechai's" staff served two Lemkos, Vasy'; Penhryn — "Stets", Warrant Officer, and I (Maikovych), Intendant. In addition in his unit there were a number of Lemkos, among them Stepan Bil', Todor Boiivka, Anastaziia Hvozda-Maikovych and others. See: Vasyi; Maikovych, "Uchasť lemkiiv pid chas zboru UHVR", *Lemkivskiyi Kalendar*, 1966, p. 51.

⁴⁵ One of the members of the original UPA battalion describes the situation in the following words: "... the villagers were greeting us as their own sons", Ivan Dmytryk, *V Iisakh Lemkivshchyny*. New York, ..., p. 192; "...In every village, in every house we were received and hosted; (p. 202); "...When we were returning (to the village), from the cellar of a burned-out house appeared a small girl, maybe six, and having seen us

"Mar" in his report for the month of 1 December, 1945 — 1 January, 1946. In it he writes: "...The Ukrainian masses in their majority regard us with friendship. Their attitudes are always with us. After numerous attacks by the WP (Polish Army), even the most passive among the population hate the Polish-bolshevik government and would dearly love to be rid of it. Actions of the UPA against the Poles raise the spirits of the Ukrainian population... The masses do not make distinctions between Poles who support Communism and those who oppose it. For the masses they are all the same".⁴⁶

In another place he says: "...Their (population's) attitude to UPA units is very good. In them they see their defenders against the attacks of militia and WP. Those villagers who are exposed to constant harrasments of Polish bands invite UPA units to their villages in order to secure a more peaceful life. The youth of these villages is demanding weapons so that they can defend themselves against these bands. Many villages unable to offer proper resistance to these bands had to leave for the East."⁴⁷

Were it not for the threat of relocation to the East and constant harrasment by the Poles the population would have been rather passive politically. For as "Mar" (a non-Lemko) clerly indicates, "...The patriotic members from the local population are very few...Almost entire network has cadres from other terrains (Halychyna-PJP), who in cooperatipn with local people carry on the work. Were it not for this element the organizational work would be very weak and the masses might be in danger of falling under influence of the enemy, because they suffer from little (national-PJP) consciousness and have difficulties orienting themselves in the clever manouvers of the enemy".⁴⁸ According to him the situa-

tion in Western Lemkivshchyna was even more serious. "The population does not understand us or our struggle. There are only individuals...with a slightly friendlier attitude to us...Here you have to pay even for food...They are not willing to volunteer anything".⁴⁹

"Mar" blamed this situation on the absence of Ukrainian intelligentsia, who although few in number were arrested and removed to the USSR in order to eliminate their influence over the population, or were killed by the Polish bands, the activity of the russo-philis, and the long-standing Polish policy of trying to denationalize the people.⁵⁰

Even though conditions of work there were very difficult ("...there exists a cloud of informers...", and "...anybody suspected of contacts with us is immediately arrested or deported...", while some areas such as Duklia region "...was completely destroyed by war and virtually depopulated..."), the underground did succeed in organizing a network west of the Duklia pass.⁵¹

The almost complete isolation of Western Lemkivshchyna because of the frontline, and especially because of the heavily mined belt west of the Duklia pass which was not cleared of mines until well into 1945, prevented good contact with Eastern Lemkivshchyna where the underground was well developed.

But here as elsewhere in Lemkivshchyna, "Mar" wrote, "they (the population-PJP) hate Poles and are fearful of them because Polish bands attack them, burn their houses and order them to leave for Ukraine. Against these bands the villagers created self-defense units and obtained their weapons from bolsheviks who pretend to be their protectors when in reality they direct the bands against the villages as there exist contacts between these bands and the NKVD".⁵²

called out, "Mother, mother come out, our army is coming" (P. 209); "...Having seen us, the villagers began to join us, some even with weapons" (p. 194); "...During our raid in Lemkivshchyna in almost every village somebody joined our company", (p. 24); "...We also made propaganda among the young people encouraging them to join UPA and the underground. Our efforts were quite successful, because in two weeks we had over 60 recruits in the SKV. Each one came in his own uniform and brought his own equipment and a weapon, and so much ammunition that it would be sufficient for two companies", (p. 169).

⁴⁶ "Mar", "Information report for the period 1. XII. 1945 — 1. I. 1946 (signed by "Mar" on 14. I. 1946), p. 4.

⁴⁷ *Ibid.*, p.4.

⁴⁸ *Ibid.*, p.2.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 6.

⁵⁰ *Ibid.*, pp. 5-7. Discussing various attempts to polonize "Kresy Wschodnie" Tomaszewski mentions the following:

..."In our state archives I have found an Instruction which recommended that uniat clergy not be allowed to take vacation in Lviv, because it is enough for them to get in touch with the Ukrainian circles there in order that all our work to educate them in the Polish spirit be turned to naught. It was in this manner, using the clergy in political struggle, that the conflicts were being transferred to church endangering the interests of catholic religion..."

"Mity i Fakty", *Nurt*, April-May, 1984. Interview of Piotr Luczka with Prof. Jerzy Tomaszewski.

⁵¹ *Ibid.*, pp. 2-3, 5-6.

⁵² *Ibid.*, p. 5.

This view of the Western Lemkivshchyna terrain is considered somewhat biased by the Raion leader M. Fedak—"Smyrnyi". A local Lemko he feels that the non-Lemkos in the higher echelons of the underground administration had no appreciation of the special conditions confronting them in the region. A proper approach, according to him always brought positive results.⁵³

The people were not interested in ideological or theoretical speculations but in practical actions that brought results. When travelling repatriation commissions were cleared from the territory (some were liquidated), and the underground undertook to defend some of the villages against the marauding Polish bands, or punished some of the perpetrators of the violent acts, the population very decidedly began to swing to the Ukrainian side. It was then that the propaganda activity began to bear fruit.⁵⁴

In the face of the negative reports about difficult conditions in Ukraine which began to filter back from early resettlers and the outrageous behaviour of the Polish authorities to the remaining inhabitants, the pro-Communist sympathies that were harboured previously by a part of the people all but disappeared.⁵⁵

Ivan Lyko who has moved extensively throughout Lemkivshchyna claims that he has never encountered hostile attitude among the population, was always given food and shelter, was always supplied with intelligence and was never betrayed.⁵⁶

Numerous Polish authors, although grudgingly, also admit a great deal of support for the Ukrainian underground among the population.

One of them, an officer of the UBP, who was in charge of the county UBP in Chrzanow, Limanowa, and

Novyi Sanch (Nowy Sącz), and Section III of the WUBP in Krakow writes as follows: "...'Smyrnyi' had support among the Ukrainians and partly among the Lemkos, who, however, from ethnic point of view had nothing in common with the Ukrainians. As a result, however, of the propaganda for 'selfgoverning and independent Ukraine', and the chauvinistic and hostile attacks against the Poles, they (the Lemkos-PJP) fell under the influence of Ukrainian nationalists. Those among the Lemkos who were not influenced by propaganda were brought around to the Ukrainian way of thinking (prawomyslnosc) with the help of terror".

"It is, therefore, not at all surprising that 'Smyrnyi' was able to expand his band with the Lemkos from villages of Nowy Sącz area. In mid 1946 the strength of the band was about 150-200 members, or as much as other full companies. In the Lemko villages the banderites also received aid in collecting all kinds of needed information, as well as the news of our counteractions. On many occasions organized ambushes from our side were unsuccessful even when we knew explicitly about the location of the band. Usually a few minutes before the arrival of our special units the members of the UPA informed by their agents in Lemko villages would take up their camp and disappear in deep forrests.⁵⁷

In response to this somewhat self-contradictory report by Wallach, M. Fedak — "Smyrnyi" related that not only Lemkos but also many Poles actually aided and abetted the activities of his unit and that in the years 1945-1947 some 72 ethnic Poles from Iasio, Horlytsi, Hrybiv and Novyi Sanch were arrested by UBP for collaboration with the UPA, and many jailed from 2 to 7 years.⁵⁸ Support was also available for UPA members in Eastern Slovakia populated by Lemko-Rusyns.⁵⁹

To be continued

⁵³ Interview of 15 July, 1988.

⁵⁴ *Ibid.*; This view is supported by "Ren", Commander of the Tactical Sector "Lemko". In his reports to higher command he states that the UPA activity aimed at stopping or disrupting the resettlement process is fully supported by the population. The wholesale burning of villages emptied of Ukrainians has also received support. He puts it this way: "In my view it was this activity of the Ukrainian underground that received a great deal of support from the population which was being terrorized into leaving their settlements and moving to the USSR, whence came rather unhappy reports about the unenviable conditions of life for those who moved there in 1945". "Zvit Komandrya Vidtyinka "Lemko" za misiats' sichen' 1946" and "Zvit Komandrya Vidtyinka "Lemko" za misiats' liutyi 1946."

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Ivan Lyko, Letter, *Ibid.*, p. 3.

⁵⁷ Stanislaw Walach, *Byl w Polsce czas...*Krakow, Wydawnictwo Literackie, 1969, p. 81; See also: K. Pudlo, *Lemkowie*, p. 27.

⁵⁸ M. Magura (M. Fedak — "Smyrnyi"), "Polkovnyk UBP pro dii UPA na Lemkivshchyni", *Visti Kombatanta*, No. 5 (SS), 1971, p. 46.

⁵⁹ M. Fedak — "Smyrnyi" stayed in the village Shabriv during second half of December 1946 and January 1947 where he was aided by local Lemkos. This is supported by others. See: I. Dmytryk, *Ibid.*, p. 209; "Hromenko", *U velykomu reidi*; "Burkun", *Litopys UPA*, Vol XIII and others.

"ВШИТКИ ЛЕМКИ, ЗИЙДМЕ СЯ ДОКУПИ!"

або

ДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ДРУГОГО ВСЕСВІТНЬОГО КОНГРЕСУ ЛЕМКІВ

Цей, на перший погляд, жартівливий афоризм, є насправді закодованою формулою життєдайності не такої вже й малої за чисельністю групи українського народу (окрім розсіяних по Заході Польщі долучимо залишки автохтонів, депортованих в Україну, емігрантів Північної та Південної Америки, Австралії; а автохтони Словаччини?). Дивує недолугість сучасного політичного істеблішменту, який вперто відвертається від проблем депортованих українців: не тільки лемків, а й холмшаків, підляшців, надсянців. Або взагалі не звертає уваги (клясичний приклад — новітній уряд незалежної України), або демонстративно старається нічого не помічати (Польща).

Рани мають властивість гоїтися, та рубці залишаються назавжди і за будь-якої зміни погоди, навіть на "ясно", ниють, а часто викликають й нестерпний біль. Одним помахом варварського жезла, з пиця землі зникла, по суті, частина людської цивілізації. Але геть чисто не пропала. Повернути, або, принаймні, не втратити те, що залишилось, — обов'язок нині живущих.

Під знаком відродження, а рівночасно й здобуття справедливих прав народу-вигнанця, проходить 1996 рік — рік трагічного п'ятдесятого ювілею. У його рамках лемківська громада Тернопілля робить досить багато. За словами Степана Венгρινевича, голови обласного лемківського товариства (до речі, найчисельнішого і найпотужнішого за потенціалом серед подібних в Україні), тільки цього року в десяти населених пунктах області було організовано і проведено відповідні акції на відзначення депортації, створено нові товариства на місцях, відкрито пам'ятні знаки тощо. Такі заходи гуртують людей, викликають зацікавлення до своєї минувшини. Завдяки зусиллям товариства за відстоювання прав переселенців взялася і обласна держадміністрація, розробивши програму заходів щодо відстоювання прав переселенців з теренів Польщі у 1944-1947 роках.

Найгостріше стоїть проблема про надання переселенцям статусу депортованих, і наші державні чинники мусять вирішити її на рівні Верховної Ради і Уряду. З цією метою та найтісніше пов'язаною з нею іншою — підготовки до II-го Світового Конгресу Лемків — прибув в Україну голова Світової Федерації проф. Іван Гвозда (США).

Ціковою і невимушеною була зустріч лемківської громади усієї області 22 вересня 1996 р., яку представляли голови чи їх заступники з районних товариств, активні члени, з цією, безперечно, видатною особистістю нашого часу.

У складних умовах і заборони діяльності формувалася Світова Федерація. На різних рівнях відстоювали і відстоюють її члени права лемків-українців. І в тому, що світ сприйняв і визнав Україну як державу — частка заслуги політичної діяльності Федерації. Через акти протестів, заяв до амбасад, урядів колишньої радянської України, Польщі, через сенат США, до найвищих чинників ООН — далеко не повний перелік дій лемківської громади у діаспорі. Окрім цього — культурно-освітня, наукова діяльність. Дуже шкодує І. Гвозда, що не вдалося здійснити вельми потрібну справу — зорганізувати при Гарвардському університеті Інститут Лемкознавства.

"Ми маємо велику нагороду від Бога, — проникливо говорить І. Гвозда, — що він дав нам щастя жити у годину відзначення 1000-ліття хрещення України-Руси". І ще (як ліричний відступ від хроніки) треба було бачити очі присутніх на зустрічі лемкинь, що слухали поважного гостя, коли він дякував їм за виховання української молоді. Бо хіба ж не молоді відстояли Незалежність у 1991 році, наблизили час прийняття Конституції, не підняли престиж України як великої спортивної держави, у Атланти!

У наступному, 1997 році світова лемківська громадськість має намір зробити ще один великий поступ: через документи Другого Світового Конгре-

АНАТОЛІЙ ЯДЛОВСЬКИЙ

АКЦІЯ "ВІСЛА"

Акція "Вісла".
Упломеніють гори.
Акція "Вісла".
У поруч людське горе.
Акція "Вісла".
Й людські течуть потоки.
Акція "Вісла".
Й мовчать чомусь пророки.
Акція "Вісла".
В незнайомий, чужий край.
Акція "Вісла".
Й серце поглина одчай.
23.10.1996 року.

Територія колишнього села Білична в зимовій шаті.

Фото: М. Мушинка

ВИСЕЛЕННЯ

Знову у горах штормить
Й журавлині тріпочуть крила.
В чорних хмарах сховалась блакить
Й мати стоїть обезсилена.
Та не журавок летять ключі
У небі темнім, негостиннім
Це лемки їдуть неначе мерці
По шляху сумнім, гільотиннім.

ЧИМ ЗАВИНИЛА ЛЕМКОВИНА?

Чим завинила Лемковина?
Скажіть у цьому її гріх?
Чим завинила гір країна,
Що в безвість шлях її проміг.
Невже у тому, що ростила
Врожай хліба з року в рік
У Бога кожен день молила,
Щоб був щасливим її вік.

су Лемків доказати світові, що ми не просимо, але, як рівноправні громадяни модерного світу, вимагаємо визнати наші елементарні людські права. Там, де йдеться про права лемків — кордонів нема! Сучасний світ має знати, що над цією частиною українського народу було вчинено геноцид. На жаль, урядові чинники України ще не зайняли чіткої позиції щодо шляхів вирішення цієї проблеми. Для держави буде трагедією невизнання цього факту. Буде трагедією, якщо її зверхники не зрозуміють простої людської істини — не має

права називатися батьком той, хто не в змозі захистити своєї дитини.

З такими чіткими позиціями Світової Федерації в особі її голови важко не погодитися.

Володимир Ступінський*

*Ступінський Володимир, 1953 р. н., доцент Тернопільського педагогічного інституту. Батьки Ступінські Ярослав та Катерина (Корінь) вихідці з села Висова Горлицького повіту.

**УГОДА
МІЖ УРЯДОМ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ
РЕСПУБЛІКИ І ПОЛЬСЬКИМ КОМІТЕТОМ НАЦІОНАЛЬНОГО
ВИЗВОЛЕННЯ ПРО ЕВАКУАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
З ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ І ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДЯН З
ТЕРИТОРІЇ УРСР**

Відділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Обидві Договірні Сторони зобов'язуються по підписанні цієї угоди приступити до евакуації всіх громадян української, білоруської, російської і русинської національностей, що проживають у Хелмському, Грубешувському, Томашувському, Любачувському, Ярославському, Перемишльському, Ліськовському, Замостінському, Красноставському, Білгорайському, Влодавському повітах і в інших районах Польщі, де можуть виявитися громадяни української, білоруської, російської і русинської національностей, які побажать переселитися з території Польщі на Україну, та приступити до евакуації всіх поляків та євреїв що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 року, які проживають в західних областях УРСР і бажають переселитися на територію Польщі.

Евакуації підлягають лише ті з перелічених в абзаці 1 осіб, які виявили своє бажання евакуюватися і щодо прийняття яких є згода Уряду Української РСР і Польського Комітету Національного Визволення.

Евакуація є добровільною і тому примус не може бути застосований ні прямо, ні посередньо. Бажання евакуюваних може бути висловлено як усно, так і подано на письмі.

Уряд Української Радянської Соціалістичної Республіки заявляє, що евакуювані на територію Української Радянської Соціалістичної Республіки розміщуються згідно з їх бажанням або в колгоспному господарстві, або наділяються землею для ведення одноосібного господарства в розмірах, не менших ніж ті, якими вони користувалися до евакуації, але не більше 15 га на одне господарство. Селяни, які переселяються на територію Української Радянської Соціалістичної Республіки, якщо вони навіть і не мали землі на момент евакуації, в разі їх бажання будуть наділені землею на загальних підставах.

Польський Комітет Національного Визволення заявляє, що евакуювані з території України професійні землероби одержать землю в розмірах, передбачених законом про земельну реформу.

Селяни, які переселяються на територію Польщі, якщо вони навіть і не мають землі на момент евакуації, в разі їх бажання будуть наділені землею на загальних підставах.

Стаття 2

Сторони умовляються почати означену вище евакуацію з 15 жовтня 1944 року і закінчити її 1 лютого 1945 року.

В період з 15 вересня до 15 жовтня провадиться облік числа, місцезнаходження і національності осіб, які бажають евакуюватися.

На вимогу однієї з Сторін строк евакуації може бути продовжений за взаємною згодою.

Стаття 3

1. Встановити для осіб, що евакуюються з території Української РСР в Польщу, а так само з Польщі на територію Української РСР, такі пільги:

а) списати всі недоїмки, які лічаться за ними, по натуральних поставках, грошових податках і страхових платежах;

б) в разі, якщо евакуюваний здасть свій урожай державі в пункті, звідки він виїжджає, друга Сторона на місці, де поселяється евакуюваний, повертає йому зданий урожай в тій же кількості;

в) звільнити в 1944 і 1945 рр. всі переселювані господарства, як на території Української РСР, так і на території Польщі, від усіх державних грошових податків та страхових платежів;

г) видати евакуюваним грошову позику в місцях їх розселення на господарське влаштування та інші потреби в розмірі 5.000 карбованців — злотих, на одне господарство з поверненням на протязі 5 років.

д) в зв'язку з господарською заінтересованістю обох Сторін в тому, щоб евакуювані повністю засіяли озимий клин, встановлюється, що в місцях розселення ті з евакуюваних, які засіяли озимину, одержать озимі посіви по можливості в тих же кількостях.

2. Дозволити евакуюваним вивіз: одяжі, взуття, білизни, постільних речей, продуктів харчування, хатніх речей, сільськогосподарського реманенту, упряжі та інших предметів домашнього і господарського вжитку загальною вагою до 2 тонн на одну сім'ю, а також належної евакуюваному господарству худоби і птиці.

3. Особам спеціальних професій, як-от: робітникам, рямісникам, медикам, художникам, вченим і т. ін. надається право вивезти речі, необхідні для їх професійної діяльності.

4. Не допускається до вивозу:

а) готівка, паперові, золоті й срібні гроші всіх видів, за винятком польських паперових злотих, в розмірі не більше 1.000 злотих на одну людину або радянських грошей не більше 1.000 карбованців на одну людину;

б) золото і платина в зливках, розсипом і в ломі;

в) дорогоцінне каміння в необробленому вигляді;

г) предмети мистецтва і старовини в тому разі, коли ті й другі становлять колекцію, або в окремих примірниках не є сімейною власністю евакуйованого;

д) зброя (за винятком мисливських рушниць) і речі військового спорядження;

е) фото (крім особистих фотографій), плани, карти;

ж) автомобілі і мотоцикли;

з) меблі, залізницею і автотранспортом, з огляду на утруднення воєнного часу.

5. Договірні Сторони умовляються, що на майно, яке залишає евакуйований на місці, складаються спеціальні описи. Описи складаються спільно Уповноваженими і Представниками Сторін.

При складанні описів майна, яке залишає евакуйований, Уповноважені і Представники Сторін облічуватимуть за встановленими формами як кількісний, так і якісний стан майна. (Форми описів див. додаток N 1 до цієї Угоди).

6. Вартість рухомого, а також нерухомого майна, яке лишається після евакуації, повертається евакуйованим за страховою оцінкою згідно з законами, що існують в Українській Радянській Соціалістичній Республіці і відповідно в Польській державі. В разі відсутності страхової оцінки, майно оцінюється Уповноваженими і Представниками Сторін.

Договірні Сторони умовляються про те, що будинки в місцях і сільських місцевостях, які звільняються в результаті переселення, надаватимуться в першу чергу переселяваним.

7. Майно, що залишається, здається під охорону держави.

За сування здаваного майна винні притягаються до відповідальності.

Стаття 4

Особи, що від'їжджають на підставі цієї Угоди, і майно, яке вони вивозять, — звільняються від будь-яких оподаткувань, зв'язаних з від'їздом.

Стаття 5

Перевезення евакуйованих з території Польщі в Українську РСР і з території Української РСР в Польщу бере на себе Уряд Української РСР, по можливості виділяючи транспортні засоби, а також надає засоби транспорту для Уповноважених як з Польської, так і з Української Сторін.

Стаття 6

Всі видатки, зв'язані з переїздом евакуйованих від пункту переселення до пункту призначення, видатки на утримання апарату і всі інші видатки, зв'язані з евакуацією, покладаються відповідно на кожну з Договірних Сторін.

По закінченні евакуації обидві Договірні Сторони визначають вартість: виданого евакуйованим хліба за зданий ними на місці врожай, виділених для них посівів, компенсації за залишене рухоме і нерухоме майно та інших видатків учинених Сторонами, і проведуть між собою взаєморозрахунок по згоді грошима або в натурі: продукцією сільського господарства або промисловості.

Відділ II

УПОВНОВАЖЕНІ ПРЕДСТАВНИКИ

Стаття 7

Кожна з Договірних Сторін на території другої Сторони призначає Головного Уповноваженого. Друга Сторона в цих же пунктах призначає Головного Представника. Головні Уповноважені і Головні Представники мають по два заступники і призначають в свою чергу своїх районних Уповноважених і районних Представників.

Стаття 8

В разі виникнення спірних питань, вони розв'язуються за взаємною згодою між Головним Уповноваженим і Головним Представником. Якщо така згода на місці не буде досягнута, спірні питання розв'язуються Урядом Української РСР і Польським Комітетом Національного Визволення.

Головні Уповноважені і Головні Представники можуть мати експертів і допоміжний технічний персонал.

Стаття 9

Практичне здійснення евакуації, а також захист зазначених в ст. 1 осіб і допомога їм покладається на Головних Уповноважених і Головних Представників обох Сторін.

До відання Головних Уповноважених і Головних Представників належить:

а) виявлення числа, місцезнаходження і національності пойменованих в ст. 1 цієї Угоди осіб, що підлягають евакуації, а також нагляд за реєстрацією їх;

б) нагляд і контроль за правильним виконанням цієї Угоди;

в) сприяння правильній організації і планомірному ходу евакуації і нагляд за нею, а також розроблення відповідних технічних заходів.

Стаття 10

Договірні Сторони зобов'язуються надати в розпорядження Головних Уповноважених та їх районних

апаратів всі матеріали і необхідні засоби, що можуть полегшити їх завдання.

Так само Договірні Сторони зобов'язуються забезпечити можливо швидке сприяння виконанню цієї Угоди з боку своїх державних і громадських установ та органів самоврядування.

Стаття 11

Головним Уповноваженим надається право постійних і безперешкодних зносин із своїми керівними органами по радіо, по телеграфу, поштою і через кур'єрів.

Посвідчення Головним Уповноваженим та їх заступникам, районним Уповноваженим та їх заступникам, а також Головним представникам видаються відомствами закордонних справ обох Сторін.

(Зразки відповідних посвідчень див. додатки №№ 2,3 до цієї угоди).

Відділ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕВАКУАЦІЇ

Стаття 13

Списки евакуйованих містять в собі такі дані:

1. Прізвище, ім'я та по-батькові.
2. Дата і місце народження.
3. Національність.
4. Сімейний стан.
5. Нинішнє місце фактичного проживання, з зазначенням області, воєводства, району, повіту, волості, села і міста.
6. Заняття.
7. Число голів худоби, що перевозиться з евакуйованим.
8. Примітка.

Стаття 14

1. Сторони умовляються, що пунктами перебування Головних Уповноважених будуть такі: Люблін, Луцьк.

2. Пунктами перебування районних Уповноважених Польської Сторони будуть: Ковель, Володимир-Волинський, Луцьк, Рівне, Дубно, Крем'янець, Броди, Рава-Руська, Львів, Самбір, Дрогобич, Стрий, Ходорів, Станіслав, Тернопіль, Золочів, Кам'янка-Бузька і Чортків, в Українській РСР, і районних Уповноважених Української Сторони в пунктах: Влодава, Хелм, Грубешув, Томашув, Любечув, Ярослав, Перемишль, Ліско, Замостє, Красна-Білгорай — на Польській Стороні. Районні Уповноважені призначаються з одним заступником і з особами допоміжного персоналу.

В разі виникнення потреби районні Уповноважені можуть бути призначені і в інших пунктах Польщі і України.

3. Виявлення бажаних евакуйоватися і складання списків на них здійснюється з тієї і другої Сторони в такому порядку:

а) Уповноважені спільно з Представниками другої Сторони роблять публікацію в місцевих органах (і окремими відбитками) і доводять до відома населення через місцеві органи влади погоджене між Сторонами офіційне оповіщення українському, білоруському, російському, русинському і відповідно польському та єврейському населенню про можливість і порядок евакуації;

б) Уповноважені і Представники кожної Сторони в пунктах їх діяльності спільно, в установлені дні, одержують заяви бажаних евакуйоватися (в писаній або усній формі), по можливості з документами про національність, не пізніше, ніж в місячний строк з дня публікації. На основі особистих заяв Уповноважені складають (протягом 10-денного строку) списки бажаних евакуйоватися по своєму сектору для надіслання їх вищестоячим Уповноваженим і Представникам.

Затвердження списків районними Уповноваженим однієї Сторони і Представниками другої Сторони є достатнім для здійснення евакуації осіб, зазначених в списках. В окремих, складних випадках, однак, може вимагатися затвердження списку евакуйованих Головним Уповноваженим і Головним Представником Сторін.

Головні і районні Уповноважені в найкоротший строк затверджують списки і визначають практичний план евакуації.

Стаття 15

Особам, що евакуйовуються на підставі цієї Угоди, надається право в порядку спільного виїзду взяти з собою сім'ю, при чому в складі сімей, на основі висловленого членами сімей бажання, можуть бути евакуйовані: дружина, діти, мати, батько, онуки, питомці і вихованці, а також і інші домочадці, оскільки вони ведуть спільне господарство з евакуйованими.

За дітьми від 14-річного віку визначається право особисто визначати своє бажання лишитися або бути евакуйованими.

Стаття 16

При евакуації, по можливості, в першу чергу підлягають відправленню особи непрацездатні, хворі, інваліди, старики, одинокі жінки і діти; особи, що перебувають на державному опікуванні, а також особи, члени сімей яких знаходяться на території другої Сторони.

Стаття 17

Договірні Сторони умовляються, що перевірка вивезеного майна на контрольно-пропускних прикордонних пунктах здійснюватиметься вибіркоким методом і лише в окремих випадках суцільною перевіркою.

Стаття 18

Контрольно-пропускними пунктами на території Української РСР є: Мала-Владівка, Бичків-Перевіз, Устилуг, Соколь, Поркач, Рава-Руська, Краковець, Медика, Вацьковиці, Лясковите, Устянове. В зазначені пункти виділяються представники Польської Сторони.

РЕЗОЛЮЦІЯ З НАГОДИ 50-ОЇ РІЧНИЦІ АКЦІЇ "ВІСЛА"

прийнята

XVII КОНГРЕСОМ УКРАЇНЦІВ АМЕРИКИ

що відбувся 18-20 жовтня 1996 р. в Іст ГанOVER, Н.Дж.

Наближається трагічна дата — 50-та річниця сумнозвісної акції "Вісла", проведеної окупаційною комуністичною польською владою проти мирного українського населення Лемківщини, Посяння, Холмщини й Підляшшя з метою загарбання споконвічних українських етнічних земель та денаціоналізації їхніх корінних мешканців шляхом розсіяння малими групами по колишніх німецьких землях.

XVII Конгрес Українців Америки висловлює глибокий жаль, що нинішня демократична влада Польщі й досі не осудила цю ганебну, антилюдяну й злочинну акцію. Офіційна Варшава не прагне виправити, хоч би частково, тих кривд, що були заподіяні українцям Польщі. Конгрес закликає все українське громадянство в Україні, Америці та усьому світі провести з нагоди 50-ої річниці акції "Вісла" масові зібрання, маніфестації, панахиди, підготувати серію друкованих матеріалів, фільмів, радіо- й телепередач, звернутися до міжнародних організацій, урядів Польщі й України з петиціями, листами протестів і т. ін. Конгрес закликає також уряд України вжити заходів для надання українським вигнанцям із Закерзоння статусу депортованих.

Конгрес рекомендує присвятити одне число "Українського кварталника" 50-ій річниці акції "Вісла".

В зв'язку з реальною необхідністю можуть бути відкриті інші контрольно-пропускні пункти.

Стаття 19

При передачі партії евакуйованих Представник Держави, яка відправляє, вручає під розписку Предстаникові Держави, яка приймає список осіб, що знаходяться в транспорті.

Кожна з Сторін, по можливості, завчасно повідомляє прикордонні власті про порядок такого роду транспорту.

Стаття 20

Про укладення цієї Угоди обома Договірними Сторонами доводиться до загального відому особливим комюніке.

Стаття 21

Ця Угода складена Українською і Польською мовами в двох примірниках, при чому, при тлумаченні її обидва тексти вважаються автентичними.

Стаття 22

Ця Угода набирає сили з дня її підписання.

За уповноваженням
Уряду Української РСР
Голова Ради Народних
Комісарів Української Радянської
Соціалістичної Республіки —

За уповноваженням
Польського Комітету
Національного визволення
Голова Комітету —

(ХРУЩОВ)

Люблін
9 вересня 1944 року

(ОСУБКА-МОРАВСЬКИЙ)

РЕЗОЛЮЦІЯ

Української Всесвітньої Координаційної Ради у справі 50-річчя операції "Вісла"

У 1997 році відзначатимемо 50-ту річницю операції *Вісла* — вигнання бл. 150 тисяч українців з Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Холмщини й Підляшшя на північно-західні землі Польської держави. Це одна з великих трагедій в історії українського народу. Її метою було: знищення українського національного життя на території споконвічного проживання українців, денационалізація українців і тим самим остаточна розв'язка українського питання в Польщі. Здійснювалося це за допомогою терору, розсіяння українців у чужому оточенні, нищення пам'яток культури та історії, заборони усіляких проявів національного життя на нових місцях проживання.

Підкреслюючи значення належної оцінки історичних подій, як для кожної нації, так для міжнародного співтовариства, Українська Всесвітня Координаційна Рада прийняла оцю резолюцію.

1) Спираючися на законах міжнародного права Українська Всесвітня Координаційна Рада визнає операцію *Вісла* за злочин проти людства. Депортацію української людности здійснено за зразками депортації інших народів, які проводили гітлерівські і сталінські режими. Операцію *Вісла* зrealізовано в ім'я злочинного принципу колективної відповідальности.

2) Українська Всесвітня Координаційна Рада за одне зі своїх завдань визнає стремління по ліквідації наслідків депортації. Рада підтримує заходи у цій справі, які проводять українські організації в Польщі, а зокрема Об'єднання українців у Польщі та Об'єднання лемків у Польщі.

Рада виступає за:

- створення урядом Республіки Польща програми повернення українців на рідні землі;
- повернення громадського, церковного й приватного майна;
- визнання в'язнів концтабору в Явожні жертвами сталінських репресій і надання належних їм прав.

3) Українська Всесвітня Координаційна Рада схвалює Програму відзначення 50-річчя операції *Вісла* прийняту III з'їздом Об'єднання українців у Польщі та активно включиться до її реалізації.

4) Українська Всесвітня Координаційна Рада стремітиме до визнання міжнародними організаціями операції *Вісла* як злочину проти людства, довершеного в сталінському періоді.

5) Українська Всесвітня Координаційна Рада позитивно розцінює значення постанови Сенату Республіки Польща від 3-го серпня 1990 року про засудження операції *Вісла*. Рада звертається до польського Сейму про засудження депортації, що відкрило б дорогу по ліквідації її наслідків. Рада звертається до Президента та Уряду Республіки Польща активно підтримувати домагання українців у Польщі в цьому питанні.

Рада вважає, що позитивне вирішення цієї проблеми допоможе у розвитку добросусідських відносин між Україною й Польщею, між українцями й поляками.

6) Українська Всесвітня Координаційна Рада звертається до Президента, Парляменту та Уряду України активно включитися до відзначення 50-річчя операції *Вісла* й діяти для задоволення справедливих вимог української громадськости в Польщі. Правовою основою заходів є акти міжнародного права та Договір між Україною й Республікою Польща від 18 травня 1992 року.

7) Українська Всесвітня Координаційна Рада звертається до громадськости України та українських громадян на поселеннях з закликом провести заходи для відзначення 50-річчя операції *Вісла*. Особливий обов'язок спочиває на організаціях в діаспорі, які об'єднують вихідців з Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Холмщини й Підляшшя.

Київ, 22 серпня 1996 року.

Українська Всесвітня Координаційна Рада.

НА УРЯДОВОМУ РІВНІ

Нижче друкуємо самотній урядовий документ України (Міністерства у справах національностей, міграції та культур) у відповідь на чисельні звернення та резолюції лемківських організацій щодо 50-ліття депортації 1944-47 років. Документ подається з невеличкими скороченнями в констатуючій частині. Зберігаємо правопис оригіналу. Ред.

МІНІСТЕРСТВО УКРАЇНИ У СПРАВАХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ, МІГРАЦІЇ ТА КУЛЬТВІВ

Віце-прем'єр — міністру України І. Ф. Курасу

Шановний Іване Федоровичу!

18 квітня 1995 р. відповідно до доручення Кабінету Міністрів України № 20117/83 від 21.02.95 у Міністерстві України у справах національностей, міграції та культур відбулась міжвідомча нарада з питань, пов'язаних з переселенням українців з Польщі в Україну у 1944-1946 р.р. та проведенням так званої операції "Вісла" у 1947 році. В роботі наради взяли участь депутат Верховної Ради України Є. В. Пронюк, головний консультант Управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України С. С. Коростій, заступник Міністра України у справах національностей, міграції та культур Р. Ш. Чілачава, відповідальні працівники культур МЗС, МВС, Мін'юсту, Мінкультури, Міносвіти, Мінпресінформу, Держкомкордону, Укрінформу, товариства "Україна", співробітники наукових установ.

На нараді обговорено вимоги, викладені у численних зверненнях українських громадських об'єднань "Лемківщина", "Надсяння", "Холмщина", а також учасників Світового конгресу Світової Федерації лемків до вищих керівників державних органів України і Республіки Польща.

Суть даних вимог полягає в тому, щоб:

- дати належну політико-правову оцінку акту переселення українців в Польщі;
- всім насильно виселеним українцям з Польщі законодавчо надати статус депортованих осіб;
- ввести в дію для депортованих українців спрощені правила перетину українсько-польського кордону для відвідань у Польщі рідних місць, впорядкування могил предків;
- звернутися до Президента і Сейму Рус-

публіки. Польща з закликом засудити депортаційну акцію "Вісла" та відшкодувати жертвам цієї акції моральні і матеріальні втрати.

Учасники наради були одностайні в тому, що проблема переселення українців з Польщі в Україну, незважаючи на 50-річну давність, й досі значною мірою не втратила своєї гостроти, зачіпає інтереси тисяч наших співвітчизників. У зв'язку з цим підкреслювалась важливість відпрацювання механізму виокремлення громадян України, які постраждали внаслідок переселення у 1944-1946 рр. та членів їх родин в окрему категорію, надання їм у законодавчому порядку статусу депортованих осіб. Висловлювались пропозиції також щодо необхідності розв'язання на міжурядовому рівні питання про спрощений перехід зазначеною категорією громадян українсько-польського кордону.

Беручи до уваги, що внаслідок операції "Вісла" українці в Польщі зазнали моральних та матеріальних втрат, учасники наради особливо наголошували на тому, що Українська держава не може залишитись байдужою до долі своїх співвітчизників за кордоном. Завдання полягає в тому, щоб надавати їм всіляку підтримку та допомогу, активно захищати їхні права та інтереси.

На нараді наголошувалось, що чимало проблем переселення ще недостатньо вивчено і ставлення до них не може бути однозначним. Тому події 40-их років у Польщі та Україні потребують ретельного дослідження істориками. Запропоновано провести своєрідну експертну науково-практичну конференцію за участю представників наукових та державних установ України, а також учених з інших країн світу. Висловлено пропозицію щодо створення на базі львівських установ На-

ціональної Академії наук України й Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка спеціального науково-дослідного центру, який займався б вивченням різних аспектів подій 40-их років в Україні та Польщі. Учасники наради висловились за те, щоб проблеми переселення українців з Польщі повніше відображались у діяльності засобів масової інформації; присвячених згаданій проблемі, створити телевізійний фільм про лемків і т. п. (...).

За підсумками наради прийнято відповідні рекомендації. Учасники наради вважають за доцільне, щоб Кабінетом Міністрів України були дані доручення:

— МВС, виконавчим органам обласних Рад народних депутатів відпрацювати механізм виявлення осіб, які були переселені з Польщі в Україну у 1944-1946 рр. та членів їхніх родин з метою виділення в окрему категорію громадян;

— Мін'юсту визначитись з порядком законодавчого надання даній категорії громадян статусу депортованих осіб;

— МЗС вступити в контакт з польською стороною стосовно можливості укладення угоди про спрощений перехід українцями, переселеними з Польщі, та відповідно поляками, переселеними з України, українсько-польського кордону;

— укласти угоди між міністерствами та відомствами України з відповідними міністерствами та відомствами Польщі з метою інформаційних,

релігійних потреб українців у Польщі та поляків в Україні;

— НАН України спільно з зацікавленими міністерствами і відомствами провести протягом 1995 року українсько-польську науково-практичну конференцію з питань, пов'язаних з переселенням українців з Польщі в Україну у 1944-1946 рр. та проведенням акції "Вісла" у 1947 році;

— НАН України розглянути можливості і внести пропозиції до Кабінету Міністрів України щодо створення на базі львівських установ Національної Академії наук та Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка спеціального науково-дослідного центру по вивченню різних аспектів подій 40-х років в Україні та Польщі;

— НАН України створити відділ лемкознавства в Інституті народознавства;

— Мінпресінформу, Держтелерадіо, Укрінформ розробити програму висвітлення засобами масової інформації подій, пов'язаних з переселенням у 1944-1947 рр.;

— міністерствам і відомствам, органам виконавчої влади на місцях розвивати і зміцнювати зв'язки з українською громадою у Польщі, надавати їй всіляку підтримку і допомогу.

Просимо розглянути.

З повагою

Міністр М. О. Шульга

ВІДПОВІДЬ:

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

До листа Міністерства у справах національностей, міграції та культів від 3.05.95 р. No 10263/2

Міністерства у справах національностей, міграції та культів (Шульзі)

МВС (Радченку)

МЗС (Удовенку)

Мінюст (Снопенку)

Мінкультури (Яковині)

Міносвіти (Згуровськомі)

Мінпресінформ (Онуфрійчуку)

Держтелерадіо (Кулику)

Укрінформ (Возіанову)

Товариство "Україна" (Драчу)

Із внесеними пропозиціями погодитися.

Прошу організувати роботу по їх реалізації.

При необхідності подати Кабінетові Міністрів проекти відповідних рішень.

Фоменку М. В.

12 травня 1995 р.

до No 20117/83

I. КУРАС

Міністерство у справах національностей, міграції та культів.
Вхідний No 4/275 15.05.1995 р. No 2.

ВІСТІ З КРАЙОВОЇ УПРАВИ ООЛ

- На XVII Конгресі Українців Америки, що відбувся 18-20 жовтня 1996 р. в Іст ГанOVER, Н.Дж. вибрано нову Крайову Екзекутиву УККА, яку очолив д-р Аскольд Лозинський. До Президії УККА від ООЛ увійшла Марія Дупляк як вільний член. В Конгресі взяли участь: від КУ ООЛ Марія Дупляк і Володимир Кікта; делегати відділів ООЛ: І. Хомко (3-ій Від. — Пассейк), І. Васічко (4-ий Від. — Картерет), І. Філь (11-ий Від. Олбанської округи); та члени КУ чи Управ Відділів ООЛ, делеговані від інших громадських організацій: З. Галькович (КУ), Михайло Дзіман (КУ) та Степан Єдинак (Олбанська округа). Вище названі представники ООЛ виготовили резолюції відносно 50-річниць акції "Вісла", які були передані Резолюційній комісії, а відтак прийняті Конгресом. Повний зміст резолюцій див. стор. 23 в цьому числі "Л".
- **26-го жовтня, 1996 р.** відбулися у Філядельфії Надзвичайні Загальні Збори ЗУАДК-у, на яких вибрано нову голову цієї організації — д-р Лярису Лозинську-Кий. КУ ООЛ на зборах заступала її голова, Марія Дупляк.
- **16-го листопада** відбулося перше після Конгресу засідання Екзекутиви УККА, в якому взяла участь голова ООЛ М. Дупляк. Вона очолила теж комісію членства УККА.
- **1-го грудня 1996 р.** — Загальні річні збори 3-го Відділу ООЛ в Пассейку, Н.Дж. Головою Відділу

- переобрано Василя Гаргая. КУ ООЛ репрезентувала її голова М. Дупляк.
- **7-го грудня 1996 р.** відбулося засідання Крайової Управи, Контрольної Комісії та Товариського суду ООЛ, на якому м. ін.:
 - назначено Володимира Кікту представником до Крайової Ради УККА;
 - обговорено плян відзначень 50-ліття Акції "Вісла" на крайовому рівні та в терені;
 - продискутовано можливості придбання фондів на видавничий фонд "Лемківщини".

СПІЛЬНА ПОЇЗДКА НА "ВАТРУ '97"

З ініціативи КУ ООЛ плянується групову поїздку на "Ватру '97", яка відбувається щороку в с. Ждиня на Лемківщині. Організатором і провідником є Іван Філь, власник Fil Travel Agency. Усіх зацікавлених просимо голоситися до І. Філь, тел. (518) 274-5242. Від числа зголошених залежить, чи ця поїздка стане дійсністю.

ШАНОВНІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ!

НА ОСТАННІЙ ОБКЛАДИНЦІ ЖУРНАЛУ НА НАЛІПЦІ З ВАШОЮ АДРЕСОЮ ЗАЗНАЧЕНА ДАТА, ДОКИ ЗАПЛАЧЕНА ВАША ПЕРЕДПЛАТА. ПРОСИМО СВОЄЧАСНО ВИРІВНЮВАТИ ВАШІ ЗАДОВЖЕННЯ, ЗА ЩО ВАМ ЗГОРИ ДЯКУЄМО.

Адміністрація "Лемківщини".

"...Вона писана серцем для тих,
що вміють серцем відчувати..."

Інтерв'ю з письменницею Іванною Трешневською-Савицькою з приводу її нової книжки "З мого вікна" провела Марія Дупляк кореспонденційним шляхом.

Марія Дупляк: Ваше ім'я широко відоме українській громаді в США, а зокрема читачам "Лемківщини", як автора книжки "Ой верше, мій верше..." та постійній рубриці у щоденнику "Свобода" *З мого вікна*. Під тим самим наголовком введовзі появиться Ваша нова книжка "З мого вікна", в якій виразно підкреслюєте місце свого народження, любов до лемківської землі і віддаєте отій землі окреме у книжці місце. Чи можете сказати децю більше про Вашу книжку?

Іванна Савицька: Книжка "З мого вікна" народжується (як усі діти) "у болях". Зміна місця замешкання, перецеплення немолодої вже "рослини" на нове місце, недуга в родині, все те гальмувало писання і видання книжки, та все таки вона врешті друкуються, чи радше надрукується при допомозі численних рук, і навіть сама собою не сумна, не журлива, а погідна, а часто, подекуди, весела. У книжці усе правдиве (а не вигадане), живі люди дрібними пацюрками нанизані на рядочках намиста, а замість дукатів, кілька десятків фотознімків з родинного, громадського і товариського життя, які збереглися у мене із давніх літ. Дехто не впізнає себе на знімках і не повірить своїм очам. Колишні молоденькі "балетниці", — статечні тепер бабусі, сиві голубки. Усі гарненькі, щасливі, та це лише на фотографії, бо щастя (кажуть) так довго щастям, поки його не зловити.

М. Д.: Розкажіть, будь ласка, про сам зміст Вашої книжки.

І. С.: Книжка "З мого вікна" зовсім відмінна від інших, виданих тепер книжок. Вона не має довгих, похвальних, кадимлих вступів. Вона починається кількома рядками признання і захоотою пера ред. Івана Кедрина і завершується "одною сльозою" з очей Юрія Стефаніка над долею Лемківщини. Книжка писана серцем для тих, що вміють серцем відчувати. Там і безжурні сторінки і навіть (скажімо) веселі, як також дрібка ностапгії, пошана тим, що відійшли і лишили непроминаючі вартості українській культурі. У книжці такі підрозділи: *Стежками в молодість*;

Іванна Савицька.

Америка, Америка; З мого вікна; Друзям на далеку дорогу — і під кінець Родинний альбом. Там на фотографії, робленої колись у Сяноці, авторці книжки всього три місяці життя. Годі повірити. Гадаю, що вистарчить пояснень.

М. Д.: Щиро дякую за розмову.

ВШАНУВАЛИ ЗАСЛУЖЕНОГО ЛЕМКА

Ім'я лемківського фолкльориста й громадського діяча Никифора Лещишака (1856-1914) стало відомим щойно недавно, внаслідок серії статей, опублікованих в українській пресі Словаччини, Польщі, США та Канади. Його записи 225 лемківських народних пісень та календарних звичаїв рідного села Білична, Горлицького повіту (Лемківщина) появились друком в Канаді.* Унікальні фолкльорні матеріали, опубліковані в збірці "Стоїть липка в полі", понад сто років пролежали в архівах Кракова та Праги. На заклик, опублікований в пресі України, Польща та США, (між іншими також в ж. "Лемківщина") відгукнулося кілька родичів несправедливо забутого священика, які допомогли уточнити деякі факти з його неординарної біографії. Львівський кобзарознавець Богдан Жеплинський готовив цілий родовід дружини Никифора Олени, дочки першого українського бургомістра м. Теревовля Касіяна Хрущевського. Відгукнулись і родичі та знайомі Н. Лещишака із США, Канади, Словаччини, Польщі, Югославії.

На підставі новоздобутих фактів з ініціативи американського лемка Олександра Кобаси (і на його кошти) я перевидав книжку "Стоїть липка в полі" (Пряшів, 1996), залучивши в неї нову біографічну довідку про забутого фолкльориста. Земляки о. Никифора Лещишака із Горлицького повіту в рамках фестивалю "Лемківська Ватра '96" вирішили присвятити йому цілу програму та поставити хрест на його могилі в с. Лелюхові. На жаль, місцева влада не дозволила цього зробити, бо напис на хресті не відповідав нормам мовного закону Польщі. Трираменний дерев'яний хрест було поставлено на могилі Лещишака в Лелюхові лише наприкінці серпня 1996 року.

В публікації "Стоїть липка в полі" знайшлися фотографії жалюгідного стану пам'яток, пов'язаних з життям Никифора Лещишака: біличанської церкви, в якій його хрестили, могили його батьків,

*"Стоїть липка в полі". Збірник лемківських народних пісень Никифора Лещишака з рукописної спадщини Івана Франка. Упорядкування, вступна стаття, словник та додатки Миколи Мушинки. Едмонтон, 1992. 186 стор.

розвалили сімейної каплиці та й могили самого Лещишака в Лелюхові. В серпні 1996 р. автор цієї статті відвідав територію села Білична. (Із села не залишилася жодна хата ні господарська споруда) і не повірив власним очам: церква прекрасно оштукатурена, могила батьків приведена в порядок, а каплиця, на розвалинах якої ще недавно дерева росли — фахово відреставрована, накрита гонтами і навіть ікону в неї вставлено. Хто був цим добродієм, що подбав про таке увіковічнення пам'яті Н. Лещишака, не відомо.

Один з примірників книжки "Стоїть липка в полі" потрапив і в с. Медвежа Дрогобицького району в Україні. Долитливий голова сільради Степан Коваль з неї довідався, що дружина Никифора Олена Хрущевська (1860-1945) похоронена в їхньому селі. Більше того: із вступної статті медвежанам стає відомо, що Лещишаки, живучи на парохії в недалекій Волі Якубовій, виховували вождя українського національного руху полковника Андрія Мельника (1890-1964), мати якого народилася в їхньому селі. І вирішили медвежани достойно вшанувати пам'ять Никифора Лещишака та його дружини.

В неділю 1 вересня медвежани влаштували величаве свято-фестин. 140-річчя з дня народження Никифора Лещишака в с. Медвежа було гармонійно пов'язане із святкуванням п'ятої річниці Незалежності України.

Свято розпочалося урочистою Службою Божою в місцевому греко-католицькому храмі, яку в прекрасному супроводі місцевого церковного хору відслужив парох Іван Смеречанський, разом із двома священиками сусідніх парафій.

Після Служби Божої всі жителі села з хрестами й хоругвами вирушили на цвинтар, де вже напередодні свята на могилі Олени Лещишак було поставлено залізний хрест з написом викарбованим на алюмінієвій плиті: "Олена Лещишак — *1860 + 1945 — Дружина о. Никифора Лещишака, відомого фолкльориста України" (гравер Анатоль Петришак зі Львова). Після посвячення хреста на могилі було відслужено ланахиду. Присутні з великою увагою вислухали доповідь автора цих рядків

про життя, громадську і фолкльористичну діяльність Никифора Лецишака, який восени 1914 р., тікаючи з Дрогобича перед московськими військами, знайшов смерть на західній Лемківщині. Є щось символічного у факті, що після десятиліть замовчування імені Никифора Лецишака та його дружини, майже одночасно на їх могилах, що знаходяться в різних місцях, було поставлено і посвячено пам'ятні хрести. А сталось це у п'яту річницю незалежності України...

Після обіду в центрі села, на імпрізованому амфітеатрі відбувся величавий концерт, який підготувала голова товариства "Просвіта" Марія Гриник — учителька місцевої школи. Концерт розпочався гімнами "Боже великий єдиний, нам Україну храни" та "Ще не вмерла Україна", які хором виконали всі присутні. Учасники вислухали виступ голови Медвежанської сільської управи Степана Коваля, заступника голови міської управи в Дрогобичі Михайла Лужецького, професора Дрогобицького педінституту Михайла Шапати та інших. Марія Гриник свою урочисту промову закінчила власним віршем, присвяченим Никифору Лецишаку, який починається так:

Стоїть липка в полі,
З вітром розмовляє,
Про долю України
У нього питає:
— Скажи мені, вітре
Скажи буйнесенький,
Чи вийде з неволі
Народ мій рідненький?

Після відповіді вітра поетеса продовжувала:

Минуло століття
Скорилася долі,
Стояла забута
Та липка у полі
Народ переміг наш,
Воскресли герої,
Всміхається вітру
Та липка у полі.

Про значення Н. Лецишака для української культури розповів автор цих рядків.

Окрасою концерту був хор старожилів Медвежої, який проспівав добірку місцевих народних пісень і коломийок. Кобзар Василь Кирилич з Дрогобича виконав кілька традиційних українських дум, пісню на слова Григорія Сковороди. Після нього виступив незрячий кобзар із Ужгорода Ла-

Ініціатори святкування 140-річчя з дня народження о. Никифора Лецишака на могилі його дружини Олени в с. Медвежа Дрогобицького р-ну. Перший справа Микола Мушинка.

йош Мольнар, який полонив публіку добіркою пастишних пісень із збірника Н. Лецишака "Стоїть липка в полі", дуже близьких натурелу угорських народних пісень.

Розважальний характер мали драматичні сцени "На Медвежі на риночку", "В корчмі" та "Козацькі забави".

Концерт, в якому не бракувало й п'ютереї, продовжувався до пізнього вечора.

Накінець члени "Просвіти" підготували для гостей урочисту вечерю з промовами, тостами і дуже смачними стравами. Із спогадами про минуле Медвежі виступив і найстарший житель села — 94-річний Онуфрій Пільцяк, який Олену Лецишак добре пам'ятав.

Медвежанські фестини, в яких брали участь численні журналісти, радіо й телебачення, були достойним вшануванням 140-річчя з дня народження соратника Івана Франка з недалеких Нагуєвич — славного лемка Никифора Лецишака, але й п'ятої річниці Незалежності України.

Микола Мушинка

В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ ВІДЗНАЧИЛИ 50-РІЧЧЯ ДЕПОРТАЦІЇ

20 жовтня 1996 року члени суспільно-культурного товариства "Лемківщина" Долинського району Івано-Франківської області відзначили сумну дату — 50-річчя примусового переселення їх із Закерзонної України (теперішня Польща).

Перед присутніми виступив голова обласного суспільно-культурного товариства "Лемківщина" Степан Криницький. Він розповів про проблеми лемків, що потребують негайного вирішення і пляни на майбутнє, подякував долинянам за виконану працю для зорганізування цієї події, відповів на їхні запитання.

Бажаючи виступити за власним бажанням беруть слово і діляться спогадами про виселення з рідних земель на Велику Україну. Ці події залишаться назавжди в їхніх знеболених серцях. В багатьох на очах — сльози.

До питань, які обговорювалися, прийнято звернення до Верховної Ради України, в якому ставляться вимоги про визнання акції виселення з прабатьківських земель — злочином, вигнанців та їх дітей — репресованими і наслідки, що звідси випливають.

На закінчення відбувся концерт художньої самодіяльності членів Долинського суспільно-культурного товариства "Лемківщина".

Анатолій Ядловський
м. Івано-Франківськ.

ЗАКЛИКАЮТЬ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЕТНІЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В ПОЛЬЩІ

Політична та громадські організації Івано-Франківської області з нагоди наближення 50-річчя "Акція Вісла", яке відзначатиметься наступного року, звернулися до Президента України з пропозицією створити українсько-польську комісію для відродження етнічних українських земель на теренах Польщі, повідомила 25-го вересня УНІАР. Як відомо, 1947 року уряд тодішньої Польщі виселив сотні тисяч українців із Лемківщини і роз-

порошив їх на північно-західних землях країни, що належали перед тим Німеччині. Депортовано українців також із Холмщини і Підляшшя. Автори звернення вважають, що потрібно дати політичну оцінку цій акції, здійсненій в наслідок змови комуністичних режимів СРСР та Польщі, відзначити річницю виселення і надати переселенцям статус депортованих.

З НАГОДИ ЮВІЛЕЮ

З нагоди 50-літнього Ювілею вінчання панства М. і П. Медюх складаю 25.00 дол. на Пресовий Фонд квартильника "Лемківщина", а Ювілятам М. і П. Медюхам бажаю многих літ та радости!

С. Мачужак,
Канада

НЕВ'ЯНУЧИЙ ВІНОК НА МОГИЛУ св. п. МИКОЛИ ГРИЦКОВ'ЯНА

* 17 ГРУДНЯ 1922 — † 9 ЖОВТНЯ 1996

Прощальне слово голови КУ ООЛ Марії Дупляк, виголошене під час похоронних відправ у похоронному заведенні в Нью-Йорку, 8-го жовтня 1996 р.

"Відлітають сірим шнурком журавлі в вирій..."

Дорога пані Лесю, діти — Христю, Стефа та Микола; горем опечалена родино, жалібна громадо!

Сьогодні ми зібрались тут, щоб попрощати мужа, батька, доброго друга, а передусім щирого українського патріота.

Покійний народився в с. Березка, Ліського пов., на Лемківщині. Там він виростав, там вишліфовувався його характер, його національна свідомість. Звідси почався його життєвий шлях, шлях відданого сина України, борця за кращу долю свого народу, який в 40-их роках переходив чи не найтяжче своє горе.

50 літ тому героїчна УПА, а в її рядах покійний Микола, боролись з ворогом на двох фронтах.

Прийшов 1947-ий рік — горезвісна акція "Вісла". Опустошили села Лемківщини, її жителів насильно вигнано, села (в тому і покійного Березку) спалено, щоб на завжди стерти з лица землі сліди, що колись тут жив український нарід.

Ділимося сумною вісткою, що 15-го травня 1996 р. в Кошаліні, Польща, відійшов у Вічність на 69-му році життя **св. п. Йосиф Гавраняк**, народжений в селі Воля Вижня, Сянського повіту, Лемківщина.

Покійний залишив у глибокому смутку дружину Гелену, дочку та шістьох синів.

Похоронений на місцевому цвинтарі в місті Кошалін, на північних землях Польщі.

Три місяці після смерті Йосифа, 4-го вересня 1996 р. на 79-му році життя у Йонкерсі, Н.Й. (США) відійшов у засвіти його брат — **св. п. Петро Гавраняк**, народжений 1918 року в с. Воля Вижня (Лемківщина). Тлінні останки покійного Петра спочили на цвинтарі св. Марії в Йонкерс, Н.Й. Похороном покійного займався його брат Михайло Гавраняк та Марія Животченко.

Вічна їм Пам'ять!

Іван Михайло і Дмитро Гавраняки,
Монтреаль, Канада.

Нью Йорк, 1982 р. При мікрофоні М. Грицков'ян — ведучий банкетом з нагоди Крайового З'їзду ООЛ.

Покійний з сотнею УПА перейшов рейдом на захід, а відтак доля привела його до США.

Хоч далеко від Рідної Землі, хоч далеко від своєї Березки, покійний **ніколи** не забував про долю свого народу, якого так непощадно винищував ворог. Він зразу включився в зорганізоване життя української громади: став активним членом ООЛ, СФЛ та ФДЛ, де у їх проводі виконував різні функції; був головою КУ ООЛ, опісля членом Екзекутиви КУ, а зараз виконував функцію референта зовнішніх зв'язків. Під його проєздом не однократно проводились Крайові З'їзди ООЛ. Покійний Микола завжди був душею нашої Організації. Спокійна вдача, дипломатичний підхід до справ, та добро Організації понад усе — ось головні прикмети, якими відзначався Покійний.

І хоч Він відійшов від нас — його наука, його поради, його прикмети, його дух — будуть завжди з нами. Він не забрав їх зі собою — він зумів передати їх нам — молодшому поколінню, Він навчив нас, як служити Батьківщині України — а зокрема її західній країні — Лемківщині.

Сьогодні прощаю Тебе, дорогий Друже від членства ООЛ, для якої ти жив і працював до останніх хвилин свого життя. Пам'ять про Тебе завжди буде з нами.

Замість квітів на могилу **св. п. Миколи Грицков'яна** на Пресовий фонд ж. "Лемківщина" склали: **30.00 дол.** — Мирослава і Теодор Малиняки; **25.00 дол.** — Марія і Степан Дупляки; **по 20.00 дол.** — Марія і Маріян Кош, Надя і Стефан Гованські, Володимира і Володимир Кікти, Петро Русинко, Анна і Зенон Войтовичі. Разом: **155.00 дол.**

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ЖУРНАЛ "ЛЕМКІВЩИНА" СВОЇМ РІДНИМ В УКРАЇНІ Й ПОЛЬЩІ!

Дорогі Читачі!

Адміністрація "Лемківщини" кожноразно висилає даром біля 200 чисел журналу на відомі нам адреси в Україні й Польщі. У зв'язку з високими поштовими коштами, ми будемо змушені притинити дарову висилку. Тому просимо Вас, передплачуйте "Лемківщину" своїм рідним чи знайомим.

Річна передплата лемунською поштою вносить 16.00 ам. дол. річно.

Адміністрація "Лемківщини"

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД

Від 1-го лютого 1996 до 15 грудня 1996 р.

- По 25.00 дол.: Л. Радь, М. Мерюх, С. Мачужак;
16.00 дол.: П. Русинко;
15.00 дол.: Т. Павелчак;
по 13.00 дол.: Г. Бискош, Ст. Гробельський, М. Данилів;
12.00 дол.: Я. Микитюк;
по 10.00 дол.: В. Кліщ, І. Купина;
по 8.00 дол.: Й. Ілько, А. Бучко, І. Копій, О. Левицький,
І. Левицька, П. Лопата, А. Яріш;
по 6.00 дол.: Ф. Лещинська, П. Гудак, П. Шандрук;
по 5.00 дол.: М. Гинда, Й. Гайда, В. Матлаґа, А. Мор'як,
І. Васічко, М. Вуйцьо;
по 4.00 дол.: М. Марин, М. Бердій, А. Мацко;
по 3.00 дол.: Е. Марена, А. Підвербицький, І. Попівчак,
Д. Секелік, П. Шевчук, Р. Трояновський, Д. Вох;
1.00 дол.: Й. Шийка.

Щиро дякуємо!

Адміністрація "Л."

ЗАМІСТЬ КВІТІВ

Замість квітів на свіжу могилу св. п. Миколи Гойдича, складаємо на Пресовий фонд "Лемківщини" 20.00 дол., а сестрі Покійного Марії Кош і Родині висловлюємо щирі співчуття.

Марійка і Степан Дупляки
Кліфтон, Н.Дж.

УВАГА!

НОВА АДРЕСА ФУНДАЦІЇ!

З днем 1-го грудня Фондація Дослідження Лемківщини змінила свою адресу. Нова адреса ФДЛ:

THE LEMKO RESEARCH FOUNDATION
P.O. BOX 7
CLIFTON, NJ 07011-0007

Фондація Дослідження Лемківщини

Редакція не приймає матеріялів не підписаних авторами та застерігає за собою право скорочувати статті та правити мову. Прислані матеріяли редакція не повертає.

Статті підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції. Редакція не буде поміщувати неввічливих, образливих для кого-небудь висловів.

Передрук матеріялів з "Лемківщини" дозволяється при умові подання повної назви журналу.

Адреса: "LEMKIVSHCHYNA" Magazine, P.O. Box 7, Clifton, NJ 07011-0007, USA

"LEMKIVSHCHYNA" Magazine is published quarterly by Organization for Defense of Lemko Western Ukraine, Inc., P.O. Box 7, Clifton, NJ 07011-0007, USA.

Subscription Rate for 1996: in the United States of America \$ 12.00 per year (Bulk mail), in countries other than U.S., annual subscription is \$ 16.00 in U.S. currency; single copy: US \$3.00.

Квартальник "ЛЕМКІВЩИНА" видає Організація Оборони Лемківщини в Америці.
Адреса: P.O. Box 7, Clifton, NJ 07011-0007, USA.

Річна передплата на 1996 р.: в США 12.00 ам. дол. звичайною поштою; в країнах поза межами США 16.00 ам. дол. річно; ціна поодинокого числа 3.00 ам. дол.

Return to "LEMKIVSHCHYNA"
P.O. Box 7
Clifton, NJ 07011-0007

BULK RATE
U.S. POSTAGE
PAID
CLIFTON, NJ
PERMIT No. 937

<http://lemko.org>

Digitally signed by <http://lemko.org>
DN: cn=<http://lemko.org>, o=Walter
Maksimovich, ou, email=walter@lemko.org,
c=US
Date: 2009.12.27 00:04:15 -05'00'

НАШІ ВИДАННЯ

- ДЕРЕВ'ЯНА АРХІТЕКТУРА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ40.00 ам.дол.
(альбомний формат, тверда справа)
- АННАЛИ, Ч. 4. Матеріали про Лемківщину15.00 ам.дол.
(тверда, полотняна справа, 256 стор.)
- АННАЛИ, Ч. 5. матеріали-документи про Лемківщину20.00 ам.дол.
(тверда, полотняна справа, 256 стор.)
- Марія Остромира. ЛЕМКІВЩИНА В ОГНІ. Повість.10.00 ам.дол.
(тверда, кольорова справа, 264 стор.)
- Т. і М. Лопаткевич. МАЛА САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА ЛЕМКІВЩИНИ25.00 ам.дол.
(тверда, полотняна справа, 490 стор.)
- "БУДЬ ЗДРАВА ЗЕМЛИЦЕ"5.00 ам.дол.
(українські народні пісні про еміграцію)

До замовлення просимо ласкаво додати 2.50 дол. на покриття коштів пересилки

Замовляти на адресу:

The Lemko Research Foundation, Inc.
P.O. Box 7
Clifton, New Jersey 07011

